

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน กรณีศึกษากลุ่มผลิตภัณฑ์กะปิบ้านพระพุทธ หมู่ที่ 2 ตำบลเทพา และกลุ่มผลิตภัณฑ์กะปิบ้านปากบางสะกอม หมู่ที่ 4 ตำบลสะกอม อําเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ที่ผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วยแนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน และงานวิจัยที่เกี่ยวกับเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน

1. แนวคิดที่เกี่ยวกับเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน

แนวคิดที่สำคัญได้แก่แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายและแนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ซึ่งมีสาระโดยสังเขปดังต่อไปนี้

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน

1.1.1 ความหมายของวิสาหกิจชุมชน (Community Enterprise) มีผู้ให้ความหมายของวิสาหกิจชุมชนไว้หลายความหมายและใกล้เคียงกันดังนี้

ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขต 9 (2546 : 41) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “วิสาหกิจชุมชน” คือ กิจการที่ชุมชนและคนในชุมชนเป็นเจ้าของกิจกรรมที่ผลิตสินค้า กิจการให้บริการหรือกิจการอื่น ๆ เพื่อสร้างรายได้และการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน โดยการนำทุนทางสังคมของชุมชนที่มีอยู่ อันได้แก่ ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี ทรัพยากรท้องถิ่น เป็นต้น ผนวกกับการบริหารจัดการสมัยใหม่เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการเรียนรู้ของชุมชนซึ่งไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม หรือหมายถึงกิจการของชุมชน โดยชุมชน เพื่อประโยชน์ของคนในชุมชนที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทุนทางสังคมของชุมชนในการดำเนินกิจการดังกล่าว

กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ม.ป.ป. : 1) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “วิสาหกิจชุมชน” หมายถึง กิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคลในรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน

สำนักส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน (2546 : 3) ได้ให้ความหมายว่า “วิสาหกิจชุมชน” คือการประกอบกิจการด้านสามัคคีธรรมของชุมชน โดยชุมชนในการผลิตสินค้า การให้บริการและอื่น ๆ หรือการเรียนรู้และพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน

ด้านการนำทุนของชุมชนมาดำเนินการ โดยใช้รูปแบบการจัดการที่เหมาะสม ก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม บนพื้นฐานเศรษฐกิจแบบพอเพียง

เสรี พงศ์พิช (2546:83) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “วิสาหกิจชุมชน” คือ การประกอบการขนาดเล็ก ๆ เพื่อการจัดการ “ทุน” ของชุมชน ในชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน ทั้งนี้โดยใช้ความรู้ ภูมิปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ของชุมชน ผสมผสานกับความรู้สากล เป็นการรวมกลุ่มกันทำงาน โดยคนในชุมชน ถ้าจำนวน 5 – 11 คน เรียกว่า ขนาดจิ๋ว ถ้า 15 คนขึ้นไป เรียกว่า ขนาดเล็ก

วิชิต นันทสุวรรณ (กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ม.ป.ป. : 2) ให้ความหมายและอธิบายไว้ว่า “วิสาหกิจชุมชน” หมายถึงการประกอบการ ซึ่งรวมถึงกระบวนการคิด การจัดการผลผลิตและทรัพยากรทุกขันตอน โดยภูมิปัญญาขององค์กรชุมชน หรือเครือข่ายขององค์กรชุมชน เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งมิได้มีเป้าหมายเพื่อสร้างกำไรทางการเงินเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงกำไรทางสังคม ได้แก่ ความเข้มแข็งของชุมชน และความสงบสุขของสังคมด้วย วิสาหกิจชุมชนจึงมีความหมายครอบคลุมกิจกรรมต่อไปนี้

1. การปรับรูปหรือพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผลผลิตของชุมชน เป็นกิจกรรมที่ต้องเนื่องจากการผลิตการเกษตรเพื่อการพัฒนาเองและเพิ่มนูลค่าผลผลิตการเกษตรขององค์กรชุมชน หรือเครือข่ายชุมชน

2. การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรและภูมิปัญญาของชุมชน เช่น เครื่องคิ่มเพื่อสุขภาพ ไวน์ผลไม้พื้นบ้าน การปรับรูปพักผลไม้พื้นบ้านรูปแบบต่าง ๆ ผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพร ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมพื้นบ้าน แหล่งท่องเที่ยว พิพิธภัณฑ์ชุมชน เป็นต้น

3. การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อตอบสนองการพัฒนาเองขององค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชน เช่น น้ำปลา ปูย เครื่องมือเครื่องใช้ อาหารและยาสมุนไพร เป็นต้น

4. การพัฒนาระบบการตลาด การบริการและสวัสดิการชุมชน เช่น ร้านค้าชุมชน ศูนย์สุขภาพพื้นบ้าน เป็นต้น

นาโนชัย นวลดีระ (2546 : 4 – 6) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “วิสาหกิจชุมชน” เป็นแนวคิดที่มุ่งแปรรูปผลผลิตตามธรรมชาติ หรือสร้างผลิตภัณฑ์โดยครอบครัวในชุมชน โดยองค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชน เพื่อการบริโภคและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน โดยยึดหลักสำคัญ คือ สร้างความหลากหลายของผลผลิตและผลิตภัณฑ์ในชุมชน เพื่อการบริโภคแบบพัฒนาเอง ลดรายจ่ายให้ครอบครัว สร้างเสริมสุขภาพอนามัยที่ดีให้แก่ตนเอง และมีคุณธรรมความรับผิดชอบต่อสماชิกคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในชุมชน ไม่เห็นแก่ประโยชน์ด้านกำไรสูงสุด และอาจเบริกบผู้บริโภค อันเป็นการประกอบการซึ่งรวมถึงกระบวนการคิด การจัดการผลผลิตและทรัพยากรทุกขันตอน โดยภูมิปัญญาขององค์กรชุมชนหรือเครือข่ายองค์กรชุมชน เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจสังคม และการเรียนรู้ของชุมชน

พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 (2548 : 2) ให้ความหมายว่า วิสาหกิจชุมชน หมายความว่า กิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการ ดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคลในรูปแบบใด หรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน ทั้งนี้ตามหลักการที่คณะกรรมการกำหนด

1.1.2 ลักษณะของวิสาหกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชนมีลักษณะสำคัญดังนี้

กรรมการพัฒนาชุมชน (2545 : 4 – 5) สรุปว่า วิสาหกิจชุมชนมีลักษณะ 5 ประการ คือ

- 1) เป็นกิจการของชุมชน
- 2) ดำเนินการโดยทุนของชุมชนและมีการบริหารจัดการที่เหมาะสม
- 3) ดำเนินการด้วยหลักสามัคคีธรรม
- 4) เป็นกระบวนการเรียนรู้ในการดำเนินงาน
- 5) มีเป้าหมายเพื่อพึ่งพาตนเองของชุมชน

เสธ. พงศ์พิศ (2546 : 85 – 86) ได้สรุปลักษณะของวิสาหกิจชุมชนไว้ 7 ประการ คือ

- 1) ชุมชนเป็นเจ้าของและเป็นผู้ดำเนินการเอง
- 2) ผลผลิตมาจากการบวนการในชุมชน
- 3) ทรัพยากรหรือผลผลิตมาจากชุมชนหรือจากภายนอกชุมชนก็ได้
- 4) ริเริ่มสร้างสรรค์โดยชุมชน เพื่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชนเอง
- 5) ดำเนินการแบบบูรณาการ ไม่ทำแบบโครงการเดียว คือ มีหลาย ๆ กิจกรรม ประสานหนึ่งกับอีกหนึ่ง (Synergy) และเกื้อกูลกัน (Cluster)
- 6) มีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจของการพัฒนา
- 7) มีการพึ่งตนเองเป็นเป้าหมายสำคัญ

1.1.3 องค์ประกอบของวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชนมีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้ (สำนักส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2546 : 4)

- 1) เป็นกิจการของชุมชน เป็นการประกอบกิจการทั้งด้านการผลิตและบริการที่กลุ่มคนในชุมชนเป็นเจ้าของ ไม่ใช่ปัจเจกชน
- 2) ดำเนินการโดยใช้ทุนของชุมชน และมีการบริหารจัดการที่เหมาะสม เป็นกิจการที่ดำเนินการโดยใช้ทุนของชุมชนเป็นหลัก (สินทรัพย์ เงิน แรงงาน ทรัพยากร ภูมิปัญญา เป็นต้น) โดยมีการบริหารจัดการ รวมถึงการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการผลิตหรือกิจการ บริการนั้น ด้วยความคิดสร้างสรรค์ คิดกันเองใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานเป็นการจัดการแบบประสานพลัง (Synergy) ทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และสังคมแบบเสริมกัน ไม่ใช่แยกทำเป็นเรื่อง ๆ

3) ดำเนินการด้วยหลักสามัคคีธรรม หมายถึง กิจการดำเนินการด้วยการมีส่วนร่วมของหมู่คณะในชุมชนอย่างเป็นเอกภาพ ก่อให้เกิดผลประโยชน์ส่วนรวมแก่สมาชิก และชุมชนโดยไม่ส่งผลกระทบในเชิงลบต่อสาธารณะ และสภาพแวดล้อมของชุมชน

4) เน้นกระบวนการเรียนรู้ในการดำเนินการ ในการดำเนินกิจการก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ เชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองและชุมชน เรียนรู้ที่จะบริหารจัดการทุนชุมชน ด้วยการริเริ่มสร้างสรรค์ให้เกิดนวัตกรรมเรียนรู้ วิธีคิดใหม่คิดแบบรอบด้าน คิดให้ทิวทัศน์ คิดแบบบูรณาการ คิดให้บรรลุได้ว่าจะพึงตอนเองได้อย่างไร จะคิดหาทุนที่แท้จริงอย่างไร

5) มีเป้าหมายเพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชน หมายถึง การดำเนินกิจการ โดยเนื้อหาเพื่อการพึ่งตนเองเป็นฐานราก ทำให้พอกินพอใช้ในครัวเรือน ชุมชนและเครือข่ายเป็นลำดับแรก

1.1.4 ประเภทของวิสาหกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชนอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท (เสรี พงศ์พิศ. 2546 : 88 – 89) ดังนี้

1) วิสาหกิจชุมชนพื้นฐาน เป็นวิสาหกิจชุมชนที่ผลิตเพื่อการกินการใช้ในท้องถิ่น เช่น ข้าว อาหาร สมุนไพร ของใช้บ้ำย เป็นต้น ซึ่งอยู่ในจุดความสามารถของชาวบ้าน ทั่วไปจะทำได้

2) วิสาหกิจชุมชนก้าวหน้า คือวิสาหกิจชุมชนที่สามารถนำออกสู่ตลาดใหญ่ได้ เพราะมีลักษณะเฉพาะตัว มีเอกลักษณ์ท้องถิ่น อาจจะมีสูตรหรือเคล็ดลับ หรือมีคุณภาพดีในระดับมาตรฐาน สามารถแบ่งขั้นกับผลิตภัณฑ์หรือสินค้าทั่วไปได้ ซึ่งสินค้าประเภทนั้นดำเนินการนั่งต่ำลงหนึ่งผลิตภัณฑ์อาจจะเป็นหนึ่งในวิสาหกิจชุมชนก้าวหน้าได้

1.1.5 รูปแบบการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน

การดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน มี 2 รูปแบบ คือ (สำนักส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน 2546 : 5)

1) วิสาหกิจที่ประกอบกิจการเดียว ได้แก่ วิสาหกิจที่ประกอบกิจการเพียงหนึ่งเดียว โดยคณะผู้บริหารในชุมชนชุดเดียว และไม่สร้างเครือข่ายกับวิสาหกิจอื่น ๆ โดยจะมีผลผลิตมากกว่าหนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือบริการได้

2) วิสาหกิจที่ประกอบกิจการในรูปเครือข่าย ได้แก่ วิสาหกิจที่มีปฏิสัมพันธ์กับกิจการอื่น โดยแต่ละวิสาหกิจต่างมีการประกอบการตามเป้าหมายวัตถุประสงค์ของกิจการ หากแต่มีปฏิสัมพันธ์กันแบบพึ่งพาเกื้อกูล เชื่อมโยงกันในรูปแบบต่าง ๆ เช่น

2.1) เครือข่ายกิจกรรม ได้แก่ วิสาหกิจที่มีต่อกิจกรรม เกื้อกูลกันมาเป็นเครือข่ายกัน ทั้งที่เป็นกิจกรรมประเภทเดียวกัน และ/หรือหลายประเภท

2.2) เครือข่ายพื้นที่ ได้แก่ วิสาหกิจที่ดำเนินการอยู่ในระดับพื้นที่เดียวกัน เช่น ระดับหมู่บ้านด้วยกัน หรือระดับตำบลด้วยกัน หรือต่างระดับพื้นที่กัน เช่น วิสาหกิจระดับหมู่บ้านกับระดับตำบล มาเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายกัน

1.1.6 ระดับของวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชนอาจแบ่งตามระดับของการพัฒนาได้เป็น 3 ระดับดังนี้ (มาโนยร์ นวลดาระ. 2546 : 4 – 5)

1) วิสาหกิจชุมชนระดับครอบครัว เป็นจุดเริ่มต้นของการแปรรูป หรือสร้างผลิตภัณฑ์ของชุมชน เพื่อการอุปโภคบริโภคของคนเองภายในครัวเรือนเป็นหลัก สามารถใช้ในชุมชน จะสร้างผลิตภัณฑ์ในลักษณะหลากหลาย เพื่อการพึ่งตนเอง ลดรายจ่ายที่เสียไปจากการซื้อ และป้องกันไม่ให้เงินของชุมชนไหลออกชุมชนโดยไม่จำเป็น ซึ่งจะช่วยให้การหมุนของเงินอยู่ในหมู่บ้านและแพร่สะพัดอยู่ในหมู่บ้าน

2) วิสาหกิจชุมชนระดับชุมชน เมื่อวิสาหกิจของชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์ขึ้น แรก เพื่อลดรายจ่ายหรือเพื่อลดการพึ่งพาตนเองได้แล้ว จึงขยายออกไปสู่เพื่อนบ้าน ผู้ผลิตเองไม่ได้ต้องซื้อสินค้าจากภายนอก เพราะการพึ่งตนเองในบางกรณีไม่สามารถทำได้โดยลำพัง ครอบครัวเดียว วิสาหกิจชุมชนขึ้นนี้จึงเป็นวิสาหกิจชุมชนที่เกือบหนุนให้เกิดการพึ่งพาอาศัยระหว่างครอบครัวในชุมชนเดียวกัน เป็นการลดภาระการซื้อของแพงหรือช่วยลดรายจ่ายให้แก่เพื่อนบ้าน เงินไม่ออกไปจากหมู่บ้าน

3) วิสาหกิจชุมชนระดับเครือข่าย การพึ่งตนเองในบางกรณี ชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้โดยลำพังชุมชนเดียว แต่เป็นไปได้เมื่อหลายชุมชนร่วมมือกัน เพื่อตอบสนองความต้องการของทุกชุมชน วิสาหกิจชุมชนระดับเครือข่าย จึงเป็นระบบพึ่งพาอาศัยระหว่างชุมชนที่มีผลผลิตและทรัพยากรแตกต่างกัน

1.1.7 ปัจจัยแห่งความสำเร็จและความล้มเหลวของวิสาหกิจชุมชน

ความสำเร็จและความล้มเหลวของวิสาหกิจชุมชนขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ดังนี้ (สาระ เนติธรรมกุล. 2546 : 22 – 26)

1) การมีส่วนร่วม (Participation Factor) ทั้งการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน และการมีส่วนร่วมของสถาบัน องค์กรหรือหน่วยงานจากสถาบันภายนอก การมีส่วนร่วมของชาวบ้านนั้นมีความสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน เนื่องจากเป้าหมายสำคัญของการทำวิสาหกิจชุมชนก็คือการทำธุรกิจที่มีชาวบ้านหรือคนในชุมชนเป็นเจ้าของหลัก การมีส่วนร่วมของชาวบ้านต้องเกิดขึ้นในทุก ๆ ขั้นตอน นับตั้งแต่การสมัครเป็นสมาชิกในธุรกิจ การเข้าร่วมถือหุ้นซึ่งมีส่วนสำคัญต่อกระบวนการสะสมทุน การให้ความคิดเห็นตลอดจนการตัดสินใจที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมจากสถาบันภายนอกมีส่วนสำคัญต่อการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในด้านการระดมทุนเพิ่ม หรือต้องการถ่ายทอดความรู้และเทคนิคด้านต่าง ๆ ใน

การบริหารงาน ซึ่งชาวบ้านหรือสมาชิกอาจไม่มีประสบการณ์ในการทำธุรกิจมาก่อน อย่างไรก็ตาม การเข้ามาของสถาบันจากภายนอกนี้ก่อให้เกิดความต้องพิจารณาให้ดีเพื่อไม่ให้เข้ามาครอบครองอำนาจในการตัดสินใจ หรือกำหนดนโยบายรวมทั้งแผนการต่าง ๆ ของกลุ่ม ซึ่งจะทำให้การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มเปลี่ยนแปลงไป

2) ความเป็นผู้นำ (Leadership Factor) ผู้นำชุมชนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการกำหนดบทบาทของสมาชิกในชุมชนและนโยบายของการดำเนินกิจกรรม ดังนั้นการที่ชุมชนใด ๆ มีผู้นำชุมชนที่มีความพร้อมในการเป็นผู้นำและพร้อมที่จะสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นรวมถึงการเชิญหน้าและต่อสู้กับปัญหาจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ ผู้นำที่สามารถทำให้ชาวบ้านรวมพลังกันในการดำเนินกิจกรรมธุรกิจชุมชนให้สำเร็จลุล่วงไปได้จึงถือเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้กลไกของการทำงานเป็นได้ด้วยความรับรื่น ผู้นำที่ดีจะต้องเป็นผู้ที่มีจุดมุ่งหมาย มีเป้าหมายทั้งในระยะสั้นและระยะยาวและที่สำคัญคือต้องรู้จักการจัดลำดับความสำคัญของเรื่องแต่ละเรื่องปัญหาแต่ละปัญหาเพื่อให้การดำเนินกิจการสามารถดำเนินการไปได้อย่างเป็นระบบเปลี่ยนเป็นขั้นตอนและเกิดปัญหาน้อยที่สุด ต้องสร้างให้เกิดความไว้วางใจ (Trust) ให้ชาวบ้านนอกราชภูมิไปจากการสร้างความมั่นใจเพื่อให้ชาวบ้านเกิดความมั่นใจในการเข้าร่วมซึ่งหากชาวบ้านมีความมั่นใจในตัวผู้นำแล้วโอกาสที่ชาวบ้านจะเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มก็มีความเป็นไปได้สูง ผู้นำที่ดียังต้องยอมรับฟังความคิดเห็นจากผู้อื่นทั้งที่เป็นชาวบ้านในชุมชน สมาชิกในกลุ่มหรือบุคคลจากสถาบันภายนอกอีกด้วย

3) สมาชิก (Membership Factor) สมาชิกที่เข้าร่วมในกิจกรรมสามารถปฏิบัติตนให้เป็นไปในทางที่จะเอื้อประโยชน์ต่อธุรกิจ ซึ่งสมาชิกที่ดีนั้นมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

- (1) เป็นผู้ที่มีเป้าหมายเดียวกับธุรกิจ
- (2) เป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์
- (3) มีความพร้อมในการเข้าร่วมกิจกรรม ตลอดจนร่วมแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น
- (4) มีความซื่อสัตย์ในกิจการงานที่ได้รับมอบหมาย
- (5) มีความพยายามเพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายนั้น ๆ
- (6) มีความอดทนรอคอยความสำเร็จด้วยจิตใจที่มุ่งมั่น
- (7) มีความเชื่อมั่นทั้งต่อตัวผู้นำและธุรกิจ
- (8) ให้ความช่วยเหลือเมื่องานคืกรหรือธุรกิจต้องการ

ถ้าหากสมาชิกมีคุณสมบัติดังกล่าวแล้วจะไม่มีปัญหาที่เกิดจากตัวของสมาชิกซึ่งช่วยให้การดำเนินธุรกิจจริยธรรมก้าวหน้าต่อไปได้

4) การเงิน (Financial Factor) เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่ออุปสรรคหรือความล้มเหลวของการดำเนินงาน การไม่สามารถระดมทุนจากชาวบ้านได้เพียงพอ ทำให้ชุมชนต้องเริ่มต้นการทำธุรกิจด้วยการกู้ยืมเงิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกู้ยืมเงินจากระบบ ซึ่งมีอัตราดอกเบี้ยสูง

นั้นจะทำให้ธุรกิจนี้สินสะสมพอกพูนเรื่อยๆไป ไม่สามารถคืนเงินต้นพร้อมดอกเบี้ยได้จนเป็นเหตุให้ต้องล้มเลิกกิจการไป นอกจานนี้การวางแผนโครงการที่ต้องใช้เงินทุนที่มากเกินไปนั้น เป็นปัจจัยที่ช่วยผลักดันให้การดำเนินกิจกรรมประสบกับปัญหาร้าวซึ่น ดังนั้นในการวางแผนทำการผลิตชุมชนจำเป็นต้องมีการศึกษาถึงงบประมาณที่จะใช้ในโครงการอย่างละเอียดและจะต้องมีความมั่นใจในแหล่งที่มาของเงินทุนนั้นมากพอ

5) การมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก (External Interactive Factor) ปัจจัยนี้ชุมชนไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ไม่ว่าจะเป็นการมีปฏิสัมพันธ์กับหน่วยงานจากภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ หรือบุคคลอื่น ซึ่งในการมีปฏิสัมพันธ์นี้มีทั้งการปฏิสัมพันธ์เชิงบวก และเชิงลบ ทั้งนี้ก็ล้วนจำเป็นต้องเรียนรู้ และประเมินให้ได้ว่าการเข้ามามีปฏิสัมพันธ์นั้นเป็นไปในลักษณะใด ควรมีการประชุมสมาชิกถึงการเข้ามามีปฏิสัมพันธ์จากภายนอกอย่างสม่ำเสมอ ส่วนหนึ่งนั้นนอกจากจะเป็นการสร้างความเข้มแข็งของการรวมกลุ่มของสมาชิกที่เป็นชาวบ้าน เพื่อมิให้หน่วยงานหรือองค์กรที่เข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนใช้จุดอ่อนของการรวมกลุ่ม ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชุมชนที่อ่อนแอบเป็นตัวทำลายชุมชน หรือทำให้เกิดการไม่ไว้วางใจซึ้งกันและกัน ซึ่งจะเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินกิจกรรมได้ นอกจากนี้ก็ล้วนยังต้องให้ความสำคัญต่อกรณีที่สมาชิกที่เป็นชาวบ้านในชุมชนจะขายหุ้นให้กับบุคคลภายนอก เนื่องจากหากบุคคลภายนอกสามารถถือครองหุ้นในธุรกิจของกลุ่มนี้เป็นจำนวนมากแล้ว บุคคลภายนอกเหล่านี้ย่อมมีสิทธิในการดำเนินงานมากขึ้น ซึ่งกลุ่มอาจสูญเสียความเป็นเจ้าของในธุรกิจชุมชนที่สร้างขึ้นได้ และในท้ายที่สุดกลุ่มก็อาจต้องสูญเสียธุรกิจที่เกิดจากความร่วมมือของชาวบ้านให้กับบุคคลภายนอกไปได้ในที่สุด

6) การบริหารจัดการ (Management Factor) การบริหารจัดการมีได้ครอบคลุมเฉพาะในส่วนของโครงการสร้างและรูปแบบการบริหารจัดการเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการจัดให้มีการพัฒนาองค์กรธุรกิจที่ดำเนินการอย่างโปร่งใสสามารถตรวจสอบการบริหารงานได้ตลอดเวลา การให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการเสนอความเห็นในการกำหนดนโยบายโดยตลอดจนการแก้ปัญหาต่างๆ จะช่วยให้สมาชิกรู้สึกมีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของในองค์กรธุรกิจนี้ การบริหารจัดการต้องเป็นไปเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินการ

7) การผลิต (Production Factor) การผลิตมีความสำคัญต่อการประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวของวิสาหกิจชุมชน การผลิตที่ดีควรเป็นการผลิตที่ตรงกับกลุ่มเป้าหมายที่ได้วางไว้ ซึ่งเป็นการผลิตที่อาศัยวัตถุคุณภาพที่สามารถหาได้ในท้องถิ่น ทำให้ต้นทุนอันเกิดจากการจัดหาวัตถุคุณภาพดลง ดังนั้นชุมชนจึงต้องพิจารณาให้ดีว่าชุมชนของตนเองมีความได้เปรียบในการผลิตสินค้าใด ความได้เปรียบนี้มีได้หมายความเฉพาะความได้เปรียบในการจัดหาวัตถุคุณภาพเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความได้เปรียบในด้านทักษะในการผลิตด้วย ต้องคำนึงถึงระดับของเทคโนโลยีในการผลิตที่ชุมชนมีอยู่ ซึ่งโดยปกติแล้วเป็นเทคโนโลยีอย่างง่ายไม่ слับซับซ้อน

อย่างไรก็ตาม จำเป็นต้องคำนึงถึงการผลิตในระยะยาวด้วย เนื่องจากในอนาคตอุตสาหกรรมส่งผลกระทบให้ต้นทุนของราคากลางค่าสูงขึ้น ดังนั้นจึงต้องคิดค้นในสิ่งที่สามารถใช้ทดแทนกันได้ หรือขยายการผลิตออกไป นอกจากนี้การที่วัตถุคุณภาพที่มีอยู่นั้นไม่ได้คุณภาพ อาจทำให้ผลผลิตหรือสินค้าที่ได้ไม่สามารถแข่งขันกับผู้ผลิตรายอื่นได้

8) การตลาด (Marketing Factor) การตลาดจัดเป็นหัวใจสำคัญของการทำธุรกิจ การจัดหาตลาดนั้นมิได้เป็นหน้าที่ของใครคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ หากแต่เป็นหน้าที่ของสมาชิกทุกคนที่จะช่วยเหลือกันในการแสวงหาช่องทางการตลาดเมื่อมีโอกาส ถ้าสมาชิกในธุรกิจชุมชนสามารถหาตลาดรองรับที่แน่นอนได้ ไม่เพียงแต่จะเป็นผลดีต่อการผลิตที่ไม่ทำให้สินค้าเหลือ ก้างสต็อก แต่ยังเป็นการสร้างมูลค่าในตัวเองให้แก่สินค้าได้อีกด้วย ตลาดมีทั้งตลาดภายในชุมชน และตลาดภายนอกชุมชนที่เป็นตลาดในประเทศ และตลาดต่างประเทศ ซึ่งสมาชิกจำต้องเรียนรู้กลยุทธ์ตลอดจนเทคนิคในการขายต่าง ๆ จากผู้ผลิตรายอื่นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการทำการตลาดต่อไป

9) แรงงาน (Labour Factor) การมีความพร้อมในด้านแรงงานเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การดำเนินวิสาหกิจชุมชนประสบความสำเร็จได้ เนื่องจากต้นทุนในการจัดหาแรงงานจะน้อยกว่า การไม่มีแหล่งแรงงานเป็นของตัวเอง ทำให้ต้องมีการจ้างแรงงานจากห้องถังอื่นเข้ามา ซึ่งนอกจากอาจต้องเสียค่าจ้างเพิ่มขึ้นแล้วยังทำให้การตกลงหรือพูดคุยกันยากกว่าแรงงานในห้องถังเดียวกัน

10) ข้อมูลข่าวสาร (Information Factor) ปัจจัยที่เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารนี้มิได้ครอบคลุมเฉพาะการกระจายข่าวสารเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการที่กลุ่มจำเป็นต้องรับรู้ข้อมูลข่าวสารในเรื่องอื่น ๆ จากภายนอกด้วยเช่น ในขณะนี้ตลาดมีความต้องการสินค้าใดแบบไหน แนวโน้มของสินค้าที่ชุมชนผลิตได้เป็นอย่างไร ทั้งนี้เพื่อให้ธุรกิจสามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบของผลผลิตได้ทันกับความต้องการ หรือขณะนี้มีการนำเทคนิคใหม่ ๆ ใดบ้างมาใช้ในการผลิต การตลาดบ้าง เพื่อให้กลุ่มสามารถปรับตัวได้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของธุรกิจจากภายนอก

11) กฎข้อบังคับ (Rules Factor) เนื่องจากในการดำเนินธุรกิจนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องติดตามข้อมูลเกี่ยวกับกฎระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจนี้ ๆ เพื่อให้การดำเนินกิจการถูกต้องตามกฎหมาย หรือไม่ผิดข้อบังคับของทางราชการ อันอาจเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานได้

1.1.8 การสร้างวิสาหกิจชุมชน

การสร้างวิสาหกิจชุมชนมีแนวปฏิบัติบางประการดังนี้ (อารียา บุญทวี. 2547 : 81)

1) ต้องทำความเข้าใจร่วมกันว่า “ชุมชน” ควรมีความหมายอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางกฎหมายจะต้องมีความหมายที่ชัดเจน

2) ความหมายของวิสาหกิจต้องชัดเจนทั้งแนวคุณภูมิและคำจำกัดความในทางกฎหมายยังมีความจำเป็นที่จะต้องเด่นชัด ทั้งในลักษณะการเป็นเจ้าของ การประกอบการ เช่น จะต้องเป็นของชุมชน ประกอบการโดยชุมชน ต้องการผลตอบแทนเพื่อชุมชน

3) จะต้องส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เป็นกลไกการสร้างฐานรากของระบบเศรษฐกิจสังคมไทย

4) เมื่อเป็นนโยบายแห่งรัฐเสียแล้ว จะต้องมีมาตรการ กฎหมาย กฎเกณฑ์ กฎิกา แผนงาน และการปฏิบัติการ

5) มีงบประมาณ มีทุน มีองค์กรปฏิบัติงาน รับผิดชอบงานต่าง ๆ รวมทั้งสร้างกลไกบริหารการจัดการให้เกิดประสิทธิผล

1.1.9 การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

เมื่อวิสาหกิจชุมชนจัดตั้งขึ้นได้สำเร็จแล้ว การสนับสนุนส่งเสริมให้วิสาหกิจชุมชนประสบความสำเร็จเป็นกิจกรรมที่สำคัญประการหนึ่ง ซึ่งดำเนินการได้ดังนี้ (ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชน เอกที่ 9. (2546 : 41 – 42)

1) จุดมุ่งหมายของการที่ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

การเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเรียนรู้ของชุมชนในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างโอกาสและรายได้ของชุมชนฐานราก ให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

2) หลักการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

หลักการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน คือ การทำให้สินทรัพย์ของชุมชนกลายเป็นสินทรัพย์มีค่า และทำให้เป็นสินทรัพย์ที่มีมูลค่าเพิ่ม เพื่อนำไปสู่สินค้าของชุมชนทำให้เกิดรายได้และกลายเป็นสินทรัพย์ของชุมชน เพื่อให้ราษฎร์ชุมชนมั่นคง ซึ่งมาจากภูมิปัญญาของชุมชนเอง

3) ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

เพื่อให้ชุมชนมีเศรษฐกิจฐานรากที่เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ จะต้องมียุทธศาสตร์ดังนี้

(1) ด้านทุน เพื่อบริหารจัดการกองทุนด้านเศรษฐกิจให้มีความเข้มแข็งในการสนับสนุนวิสาหกิจชุมชน

(2) ด้านการผลิต เพื่อบริหารจัดการทุนทางสังคมของชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่น และเทคโนโลยีที่เหมาะสมให้เกิดการเพิ่มมูลค่าเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนมุ่งสู่วิสาหกิจชุมชนในระดับครัวเรือน ระดับชุมชน ระดับธุรกิจ และเชื่อมโยง วิสาหกิจชุมชนสู่ความพอดีเพียงและพึ่งตนเอง

(3) ด้านการตลาด เพื่อแสวงหาและส่งเสริมการแสดงและจำหน่ายสินค้าชุมชน

(4) ด้านรายได้ เพื่อแสวงหารายได้และครรายจ่ายในการยกระดับครัวเรือน

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย

1.2.1 ความหมายของเครือข่าย

ได้มีผู้ให้ความหมายของเครือข่ายเอาไว้หลายท่านทั้งความหมายที่คล้ายคลึงกัน และแตกต่างกันออกไปบ้างซึ่งอาจจะแบ่งเป็นความหมายโดยรูปศัพท์ ความหมายในฐานะที่เป็น ข่าย ชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ความหมายโดยทั่วไป ความหมายในฐานะที่เป็น เครือข่าย ความสัมพันธ์ของสังคมมนุษย์ ความหมายในฐานะที่เป็นเครือข่ายการประสานงาน ความหมายในฐานะที่เป็นพลังงานในการดำเนินงาน และความหมายในฐานะที่เป็นเครือข่ายแห่ง การเรียนรู้

1) ความหมายโดยรูปศัพท์

คำว่า เครือข่าย (Net Works) มีที่มาจากการคำว่า Net และ Works ในภาษาอังกฤษ โดย Net หมายถึงตาข่ายที่โยงใยถึงกันและกัน ส่วน Works หมายถึงการทำงาน เมื่อร่วมสองคำเข้าด้วยกันจึงหมายถึงการทำงานร่วมกันโดยมีการเชื่อมโยงประสานกันเหมือนกับตาข่าย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ของไทยไม่ได้บัญญัติคำว่า เครือข่าย ไว้มีแต่คำว่า เครือ กับคำว่า ข่าย ซึ่งเป็นคำที่แยกออกจากกันและให้ความหมายไว้ว่า เครือ หมายถึง เดาไม่ พรรณ ไม่ที่เป็นเดา เชื้อสาย วงศ์วน ใช้เรียกงวงที่มีหวีกล้ำว่า เครือกล้ำวาย (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, 2546 : 259) ส่วนคำว่า ข่าย หมายถึงเครื่องดักสัตว์ ชนิดหนึ่ง ลักษณะเป็นตราร่างแท้ ขอบเขต เช่น เรื่องนี้ไม่อยู่ในข่ายที่จะพิจารณา และให้ความหมายของ ข่ายงาน ไว้ว่า เป็นงานที่อยู่ในความควบคุมดูแลและประสานกัน (พจนานุกรมฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, 2456 : 183 – 184) ซึ่งมีความหมายว่าเป็นการทำงานประสานกัน เหมือนตาข่ายเช่นเดียวกัน

โดยรูปศัพท์แล้วเครือข่ายจึงหมายถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างสมาชิก เพื่อร่วมกันปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้

2) ความหมายในฐานะที่เป็นข่ายชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ

การให้ความหมายของเครือข่ายในฐานะที่เป็นข่ายชีวิตที่มีความสัมพันธ์ กับธรรมชาติมาจากการพื้นฐานความคิดเกี่ยวกับเครือข่ายที่สำคัญ 3 ประการ คือ เครือข่ายเป็น ธรรมชาติที่แท้จริงของสรรพสิ่ง เป็นความสัมพันธ์เชิงระบบและเป็นโครงสร้างที่ ออกแบบและโครงสร้างตามธรรมชาติที่กล่าวมาแล้วในเรื่องแนวความคิดของเครือข่าย โดยสรุป ได้ว่าเครือข่ายหมายถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและการปฏิสัมพันธ์ที่โยงใยกันของ สรรพสิ่งแล้วสร้างภาระหน้าที่เชิงปฏิสัมพันธ์ต่อกันจนกลายเป็นความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่มีการสนับสนุนอย่างแน่นหนา แต่มีความยืดหยุ่นและมีความเป็นอิสระในตนเอง โดยเป็นกระบวนการที่มี

ความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเป็นไปตามหลักของธรรมชาติที่สรรพสิ่งจะมี ชุดเริ่มต้น เติบโตหยุดพักและขับขยาย โดยขึ้นอยู่กับจังหวะ เวลาและสถานการณ์แวดล้อมหรือ โอกาส (พระมหาสุทธิ์ อากาโระ (อนุสุน), 2547 : 34 – 35)

3) ความหมายโดยทั่วไป

โดยทั่วไปแล้วคนส่วนใหญ่มีความเข้าใจว่า เครือข่าย หมายถึงความสัมพันธ์ ที่เชื่อมโยงเป็นตาข่ายซึ่งมีความหมายในหลายมิติ ทั้งหมายถึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ โครงข่ายของระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ เช่น ระบบนำ้ประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ อินเตอร์เน็ต หรือระบบเทคโนโลยีโทรคมนาคมที่เป็นโครงสร้างทางกายภาพ ซึ่งมีการโยงใยเป็น โครงข่ายที่ต่อเนื่องกัน (พระมหาสุทธิ์ อากาโระ (อนุสุน), 2547 : 5) โดยไม่คำนึงถึงผลที่เกิดขึ้น เช่น เครือข่ายประชาธิรัฐ เครือข่ายผู้ก่อการร้าย เครือข่ายผู้ค้ายาเสพติด เครือข่ายพ่อค้า เครือข่าย มหาวิทยาลัย เครือข่ายระบบโทรศัพท์ เครือข่ายวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ เป็นต้น

4) ความหมายในฐานที่เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ของสังคมมนุษย์

เครือข่ายเมื่อพิจารณาจากการเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ของสังคมมนุษย์จะ เป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก ซึ่งอาจจะเป็นบุคคลกับบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม องค์กร กับองค์กร สถาบันกับสถาบัน ชนชั้นกับชนชั้น ประเทศกับประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์หรือ เป้าหมายเพื่อดำเนินกิจกรรมให้บรรลุความสำเร็จร่วมกัน บนพื้นฐานของความสัมพันธ์และ พลประโภชน์ที่เท่าเทียมกัน การเชื่อมโยงอาจจะเชื่อมโยงกันเป็นครั้งคราวความจำเป็นโดย สมาชิกยังคงมีอิสระในการดำเนินงานหรืออาจรวมกันโดยมีคณะกรรมการร่วมกันดำเนินงานก็ได้ เครือข่าย จึงหมายถึง ความเชื่อมโยงระหว่างบุคคลต่อบุคคล ระหว่างบุคคลต่อกัน ระหว่างกลุ่ม ต่อกัน ระหว่างเครือข่ายต่อเครือข่าย กลไกเป็นเครือข่ายอย่างภายในได้เครือข่ายใหญ่ ใน การ เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายไม่ได้เป็นเพียงการรวมตัวกันโดยทั่วไป แต่มีเป้าหมายในการทำกิจกรรม ร่วมกันเป็นครั้งคราวหรืออาจเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่อง การเชื่อมโยงของเครือข่ายจึงเป็นการเชื่อมโยง กันที่มีความสนใจร่วมกัน พนประสัตรค์และพัฒนาไปสู่การลงมือร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วย เป้าหมายและจุดประสงค์เดียวกัน ดังนั้นเครือข่ายจึงไม่ใช่เป็นเพียงรายชื่อบุคคลที่สามารถติดต่อได้ เท่านั้น แต่มีการจัดระบบให้บุคคล กลุ่มหรือองค์กรที่เป็นสมาชิกสามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เพื่อนำไปสู่จุดหมายที่สมาชิกเห็นพ้องต้องกัน โดยอาจจะเป็นกิจกรรมตามความจำเป็นเป็นครั้ง คราว หรือเป็นกิจกรรมต่อเนื่องสม่ำเสมอได้ สิ่งที่เชื่อมโยงสมาชิกเข้าด้วยกันคือ วัตถุประสงค์ที่ ต้องการบรรลุผลร่วมกันหรือเพื่อแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กัน หรือสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและ กัน ด้วยการนำทรัพยากรมาใช้ร่วมกัน การแลกเปลี่ยนเครื่องมือ เครื่องใช้ ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ประสบการณ์และอื่น ๆ ระหว่างกัน

6) ความหมายในลักษณะที่เป็นเครือข่ายประสานงาน

เครือข่ายที่เป็นเครือข่ายประสานงาน เป็นการร่วมมือกันระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กรประเภทเดียวกันหรืออาจเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มหรือองค์กรต่างประเภท กัน เพราะฉะนั้นเครือข่ายจึงมีได้หลายระดับ ตั้งแต่การเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกชนต่อปัจเจกชน ระหว่างปัจเจกชนกับกลุ่ม ระหว่างกลุ่มต่อกลุ่มหรือแม้กระทั่งการเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายต่อ เครือข่าย (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2543 : 28) อันเป็นการเชื่อมโยงหรือการประสานงาน ระหว่างสมาชิกในลักษณะของการร่วมมือกันเพื่อร่วมมือกัน ฯ ของสมาชิกมาใช้ร่วมกัน และดำเนินกิจกรรมร่วมกัน โดยอาจจะเป็นการประสานงานโดยตรงระหว่างสมาชิกกับสมาชิก หรือร่วมกันจัดตั้งศูนย์กลางเป็นแนวริบ่ายในการประสานงานกันก็ได้ เพื่อการบรรลุเป้าหมายของ สมาชิกร่วมกัน

7) ความหมายในลักษณะที่เป็นพลังในการทำงาน

เครือข่าย เป็นการเชื่อมต่อระหว่างนุյย์กับนุยย์แล้วขยายผลออกไปเป็น วงกว้างเพื่อให้สังคมพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้นและในการเชื่อมต่อระหว่างนุยย์นั้นจะเป็น ความสัมพันธ์ข้อนกลับในเชิงบวกที่จะส่งผลให้เกิดพลังทวีคูณ (Reinforcing) เกิดการขยายผลแบบ กำก้าวกระโดด (Quantum Leap) เป็นพลังสร้างสรรค์ที่เปลี่ยนคุณภาพอย่างฉับพลัน (Emergence) โดยเป้าหมายที่ประ oranina การสร้างเครือข่ายคือการนำเอาจิตวิญญาณที่สร้างสรรค์ของนุยย์มา ถักทอ เชื่อมโยงกัน (ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ถิรพันธุ์, 2546 : 5) เครือข่ายจึงเป็น การที่สมาชิกนำพลังหรือศักยภาพของตนมาร่วมเข้าด้วยกัน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถเพียง พอที่จะดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จร่วมกัน ซึ่งนอกจากจะเป็นการเพิ่มพลังในการ ดำเนินงานแล้วยังเป็นการเพิ่มอำนาจต่อรองให้กับเครือข่ายอีกด้วย

8) ความหมายในฐานะที่เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้

เครือข่ายเมื่อพิจารณาจากการเป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้จะหมายถึง กลุ่ม ของคนหรือกลุ่มองค์กรที่มีความสมัครใจในการเรียนรู้ และเปลี่ยนร่าวาระ ความรู้ ประสบการณ์ ระหว่างกัน หรือลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน มีความสัมพันธ์กันในหลาย ๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและอื่น ๆ โดยมีการจัดรูปแบบการจัดการให้เน้นกลไกขึ้นเคลื่อนเชื่อมโยงกิจกรรมร่วมกัน มี ความเท่าเทียมกัน และตระหนักเห็นร่วมกันในเป้าหมายและแผนที่จะทำ (สำนักส่งเสริมและ พัฒนาศักยภาพชุมชน. กรมการพัฒนาชุมชน, 2547 : 5)

จะเห็นได้ว่า เครือข่ายมีความหมายหลายความหมายและแตกต่างกันออกไป ตามลักษณะของเครือข่าย การให้ความหมายของเครือข่ายที่เป็นความหมายรวมเพียงความหมาย เดียวจึงเป็นเรื่องยาก แต่มีพิจารณาจากความหมายที่กล่าวมาแล้วอาจสรุปได้ว่า เครือข่าย หมายถึง ความสัมพันธ์เชื่อมโยงทั้งทางตรงและทางอ้อมของสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งสิ่งที่ไม่มีชีวิตและสิ่งที่มีชีวิต รวมทั้งนุยย์ที่มีการเชื่อมประสานกันอย่างเป็นระบบ ในลักษณะของการพึงพาอาศัยซึ่งกันและกัน

ของสมาชิก ทำให้เกิดการรวมพลังจนสามารถดำเนินการตัวเองอยู่ได้ในปัจจุบัน และพัฒนาไปสู่อนาคต ได้อย่างไม่มีสิ้นสุด

1.2.2 ลักษณะของเครือข่าย

ลักษณะของเครือข่ายอาจพิจารณาได้จากลักษณะโดยทั่วไปและลักษณะร่วมของเครือข่ายได้ดังนี้

1) ลักษณะทั่วไปของเครือข่าย

โดยทั่วไปเครือข่ายทุกประเภทมีลักษณะดังต่อไปนี้ (สนธยา พลศรี, 2548 : 190 – 192)

(1) เป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก เครือข่ายเป็นการผูกพันสายใยสัมพันธ์ของสมาชิกเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ โดยมีลักษณะเหมือนกับตาข่ายหรือไขแมงมุม

(2) สมาชิกของเครือข่ายอาจจะมีลักษณะบางประการร่วมกัน เช่น อาชัยอยู่ในชุมชนเดียวกันหรืออาณาบริเวณใกล้เคียงกัน ประกอบอาชีพเดียวกันหรือเกี่ยวข้องกัน ใช้ทรัพยากร เช่น สายน้ำ ป่าไม้ ทุ่งหญ้าร่วมกัน ประสบปัญหาหรือวิกฤตการณ์ร่วมกัน เป็นต้น ลักษณะดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้เกิดการรวมกันเป็นเครือข่ายเริ่มขึ้น

(3) สมาชิกของเครือข่ายอาจจะมีลักษณะบางประการแตกต่างกัน เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา ศาสนา เพาพันธุ์ ภูนภูมิทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ลักษณะเหล่านี้ทำให้เครือข่ายมีความหลากหลายและมีพลัง

(4) มีลักษณะหลายมิติ เครือข่ายเป็นระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกที่มีหลายลักษณะ เช่น เป็นธรรมชาติความสัมพันธ์ของธรรมชาติโดยทั่ว ๆ ไป ทั้งสิ่งที่มีชีวิตและสิ่งที่ไม่มีชีวิต ความสัมพันธ์เชิงกระบวนการของการทำงาน ความสัมพันธ์ในการร่วมมือกันของมนุษย์ในทางสังคมวิทยา ความสัมพันธ์ในลักษณะของการประสานงาน ความเป็นพลังในการทำงาน การเป็นเครือข่ายประชาสังคม การเป็นเครือข่ายของการเรียนรู้ เป็นต้น

(5) มีลักษณะเป็นการรวมพลังหรือศักยภาพของสมาชิกเข้าด้วยกัน ไม่ใช่เพียงอิงสมาชิกอื่น ๆ เพียงฝ่ายเดียว สมาชิกจะต้องนำศักยภาพของตนออกมายield อย่างเต็มที่ พลังของเครือข่ายเป็นแบบทวีคูณหรือแบบกำกับกระโดด

(6) สมาชิกมาร่วมกันด้วยความสมัครใจ ไม่ใช่เพราะถูกบีบบังคับ เช่น เนื่องจากไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง มองเห็นประโยชน์ที่จะได้รับจากการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย เป็นต้น

(7) ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเป็นแบบกัลยาณมิตร คือ มีความสมานฉันท์ สามัคคี มีความเอื้ออาทร สนับสนุนช่วยเหลือกัน ไม่ขัดแย้ง ไม่ชิงดีชิงเด่นกัน

(8) สมาชิกมีความสัมพันธ์กันในช่วงระยะเวลาหนึ่ง จนมีความรู้สึกว่าต่างเป็นส่วนประกอบของกันและกัน แม้ว่าบางเครือข่ายจะร่วมกิจกรรมกันนาน ๆ ครั้งก็ตาม แต่ยังคงมีสายใยสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน และพร้อมที่จะร่วมกิจกรรมอยู่เสมอ

(9) สมาชิกมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมของเครือข่ายอาจจะมีกิจกรรมเดียวหรือหลายกิจกรรมก็ได้ เช่น การเขียนเยี่ยนกัน การประชุมสัมมนาร่วมกัน การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กัน การจัดเวทีสรุปบทเรียนร่วมกัน การปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาบางอย่างร่วมกัน การสนับสนุนช่วยเหลือกันในด้านต่าง ๆ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่สมาชิกร่วมกันดำเนินการอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

(10) มีความสัมพันธ์ท่าเที่ยนกัน สมาชิกของเครือข่ายมีโครงสร้างความสัมพันธ์ที่เสนอภาคกันแบบแนวราบ กล่าวคือไม่มีโครงสร้างขั้นบัญชาใคร มีอิสระในการดำเนินกิจกรรมของตนเอง ไม่รู้สึกว่าต้องสูญเสียอิสระของตนเองไป

(11) การมีพันธสัญญาร่วมกัน เครือข่ายมีลักษณะเป็นข้อตกลงระหว่างสมาชิกที่จะดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ซึ่งข้อตกลงร่วมกันนี้เป็นแนวทางในการดำเนินงานของเครือข่าย

(12) การติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิก เครือข่ายมีลักษณะเป็นการติดต่อสื่อสารในลักษณะต่าง ๆ ระหว่างสมาชิก เพราะการติดต่อสื่อสารระหว่างกันเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์แบบเครือข่ายของสมาชิกันเอง

(13) การบูรณาการ เป็นการร่วมกันของสมาชิกในด้านต่าง ๆ คือ การกำหนดគัตถุประสงค์ เป้าหมาย แผนงานและโครงการ กิจกรรม ทรัพยากร การบริหารจัดการ ผลประโยชน์ เป็นต้น อันเป็นการรวมระบบย่อยต่าง ๆ เข้าเป็นระบบใหม่ที่มีคุณภาพ มีพลังหรือศักยภาพที่มากกว่าเดิม

(14) เครือข่ายมีหลากหลายระดับ ตามจำนวนของสมาชิก เช่น ระดับบุคคล ระดับกลุ่ม ระดับองค์กร ระดับสถาบัน ระดับชุมชน ระดับจังหวัด ระดับประเทศ ระดับภูมิภาค ระดับทวีป เป็นต้น

(15) ถ้าเครือข่ายเป็นเครือข่ายระดับกลุ่มกับกลุ่มหรือองค์กรกับองค์กรอื่นไป สมาชิกอาจจะเป็นอิสระต่อกันมาร่วมกันเป็นบางเรื่องบางส่วนเท่านั้น เมื่อดำเนินกิจกรรมประสบความสำเร็จ แล้วก็อาจจะถอยตัวก็ได้ แล้วมาร่วมตัวกันอีกครั้งเมื่อจะทำกิจกรรมครั้งใหม่ ส่วนการบริหารเครือข่าย อาจใช้การประชุมร่วมกันเป็นครั้งคราวหรือจัดตั้งเป็นองค์กรร่วมก็ได้ โดยขึ้นอยู่กับลักษณะของเครือข่าย ความจำเป็นในการดำเนินกิจกรรมและความเห็นพ้องระหว่างสมาชิกของเครือข่ายเป็นสำคัญ

(16) เครื่อข่ายบางเครื่อข่ายอาจจะดำเนินการอยู่ได้ด้านนั้น แต่บางเครื่อข่ายอาจจะล้มสถาบันได้ง่าย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของแต่ละเครื่อข่าย การบริหารจัดการและการพัฒนาเครื่อข่ายเป็นสำคัญ

(17) มีลักษณะเป็นพลวัต เครื่อข่ายมีระบบการทำงานที่เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่ง เหมือนกับระบบหายใจของมนุษย์ที่หยุดเคลื่อนไหวได้ต้องสัมภัยไปจากโลก ลักษณะประการหนึ่งของเครื่อข่ายจึงได้แก่ระบบการขับเคลื่อนการดำเนินงานของสมาชิกและการหาสมาชิกใหม่โดยไม่หยุดยั้ง

(18) เป็นการเรียนรู้ร่วมกัน เครื่อข่ายมีลักษณะของการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างสมาชิกด้วยกันหรือระหว่างสมาชิกกับคนอื่น ๆ เช่น ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญที่อยู่นอกเครื่อข่าย นักวิชาการสาขาต่าง ๆ การเรียนรู้ร่วมกันนี้เป็นทั้งการสรุปบทเรียน การปรับปรุงข้อผิดพลาดที่ผ่านมา การจัดทำแผนและโครงการ เป็นต้น ซึ่งทำให้สมาชิกดำเนินกิจกรรมของเครื่อข่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) ลักษณะร่วมของเครื่อข่าย

นอกจากเครื่อข่ายจะมีลักษณะโดยทั่วไปดังกล่าวมาแล้ว เสาร์ พงศ์พิศ (2548 : 201) สรุปไว้ว่าเครื่อข่ายทุกประเภท ทุกแบบ ทุกเครื่อข่าย มีลักษณะร่วมกัน 5 ประการดังนี้

(1) เป็นกลุ่ม องค์กรหรือบุคคลที่มาร่วมกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์และความสนใจที่ตั้งขึ้นร่วมกัน

(2) เป็นเวทีเพื่อกิจกรรมทางสังคม โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

(3) ดำเนินการอยู่ได้ยาวนาน ด้วยการสื่อสารแบบใดแบบหนึ่งที่ต่อเนื่อง ไม่ใช่แบบเฉพาะกิจ

(4) สมาชิกมีความรู้สึกผูกพันกับโครงสร้างที่พัฒนาขึ้นมาร่วมกันและร่วมกันรับผิดชอบ

(5) มีฐานะอยู่ที่ความเป็นเจ้าของร่วมกันและความมุ่งมั่นที่จะดำเนินตามวัตถุประสงค์ที่วางแผนไว้ร่วมกัน รวมทั้งเครื่องมือหรือวิธีการในการดำเนินการที่คิดไว้ร่วมกัน

1.2.3 องค์ประกอบของเครื่อข่าย

เครื่อข่ายมีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้ (สนธยา พลศรี, 2548 : 192 – 193)

1) สมาชิกของเครื่อข่าย อาจจะเป็นบุคคล กลุ่มคน องค์กร หรือชุมชนขนาดต่าง ๆ ตามระดับของเครื่อข่าย สมาชิกนับเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของเครื่อข่าย เพราะถ้าหากไม่มีสมาชิกแล้วเครื่อข่ายไม่สามารถเกิดขึ้นได้

2) วัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน สมาชิกของเครื่อข่ายจะต้องมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายเดียวกัน นาร่วมกันเป็นเครื่อข่ายเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายเดียวกัน

3) ระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย สมาชิกของเครือข่ายมาร่วมกันคุยกับผู้คนในสังคม สมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระในการดำเนินงาน มีความเท่าเทียมกันในการดำเนินกิจกรรม มีระบบในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์หรือการถักทอสายใยของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกให้เกิดความยั่งยืน

4) การบริหารจัดการ สมาชิกเครือข่ายเป็นผู้ร่วมกันกำหนดการบริหารและจัดการเครือข่ายทั้งโครงสร้างของเครือข่าย สถานภาพและบทบาทของสมาชิก กฎระเบียบที่ใช้ร่วมกัน การประสานงาน การติดต่อสื่อสาร แผนและโครงการ งบประมาณ เป็นต้น ซึ่งรูปแบบของการบริหารจัดการเครือข่ายขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์เป้าหมายของเครือข่าย คุณลักษณะของสมาชิกเครือข่ายเป็นสำคัญ

5) ผู้ประสานงานเครือข่าย เครือข่ายต้องมีผู้ประสานงาน ทำหน้าที่ประสานงานบริหารและจัดการเครือข่ายที่คัดเลือกโดยสมาชิก ซึ่งอาจจะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ในลักษณะของคณะกรรมการเครือข่ายก็ได้ อาจจะมีศูนย์กลางประสานงานเพียงศูนย์เดียวหรือหลายศูนย์กลางก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิกหรือขนาดของเครือข่าย และความเห็นร่วมกันของสมาชิก

6) กิจกรรมร่วมกัน เครือข่ายต้องมีกิจกรรมที่สมาชิกร่วมกันดำเนินงานเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของเครือข่าย ซึ่งควรจะเป็นกิจกรรมในการดำเนินงานของเครือข่ายตามปกติและกิจกรรมที่ร่วมกันดำเนินการเป็นกรณีพิเศษ เพื่อให้สมาชิกของเครือข่ายได้ร่วมกิจกรรมกันอย่างสนับสนุนและต่อเนื่อง

7) การรวมพลังสมาชิก เครือข่ายต้องมีวิธีการที่จะระดมพลังหรือศักยภาพของสมาชิกมาใช้ในการดำเนินงานร่วมกัน เพราะพลังของเครือข่ายเป็นพลังที่เพิ่มขึ้นแบบทวีคูณและมีผลต่อความสำเร็จของเครือข่าย

8) การสนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน สมาชิกของเครือข่ายสนับสนุนส่งเสริมสมาชิกคนอื่น ๆ ให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ต่างคนต่างทำโดยทุกคนมีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของเครือข่ายในทิศทางเดียวกัน ตระหนักถึงความสำคัญของสมาชิกแต่ละคน มีจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของเครือข่ายและการบรรลุเป้าหมายของเครือข่ายร่วมกัน

9) การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง สมาชิกของเครือข่ายมีส่วนในการดำเนินงานของเครือข่ายอย่างกว้างขวางทั้งการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผนงาน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผล ร่วมรับผลประโยชน์

10) ผลงานของเครือข่าย เครือข่ายต้องมีผลการดำเนินงานซึ่งเป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จของเครือข่าย ความสำเร็จดังกล่าวคือการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมาย

ของเครือข่ายนั้นเอง ดังนั้นนอกจากเครือข่ายจะมีกิจกรรมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญแล้ว ผลงานของเครือข่ายก็เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งของเครือข่าย

1.2.4 วาระเครือข่าย

เครือข่ายมีลักษณะเช่นเดียวกับวงจรชีวิตของสิ่งมีชีวิต คือเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะมีการเจริญเติบโตหรือเสื่อมโทรม จะดำเนินอยู่หรือล้มถลาย ที่ขึ้นอยู่กับกระบวนการการทำงานและการปรับตัวให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม จึงพบว่าเครือข่ายบางเครือข่ายประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน และสามารถดำรงรักษาเครือข่ายไว้ได้ แต่บางเครือข่ายไม่ประสบความสำเร็จไม่สามารถดำรงความเป็นเครือข่ายไว้ได้ ต้องล้มถลายอย่างน่าเสียดาย เพราะการเกิดขึ้นและการดำรงอยู่ของเครือข่ายแต่ละเครือข่ายไม่ใช่เกิดขึ้นได้ง่าย ต้องอาศัยปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ ซึ่งอาจสรุปได้ว่า วาระของเครือข่ายมี 3 ขั้นตอน คือ การเกิด การเจริญเติบโต และการประสบความสำเร็จในการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1.2.5 การเกิดของเครือข่าย

เครือข่ายแต่ละประเภทมีลักษณะแตกต่างกัน การเกิดขึ้นของเครือข่ายแต่ละเครือข่ายจึงมีสาเหตุและปัจจัยสนับสนุนที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้ (สนธยา พลศรี, 2548 : 232 – 233)

1) สาเหตุของการเกิดเครือข่าย

เครือข่ายอาจเกิดจากสาเหตุเพียงสาเหตุเดียวหรือจากหลายสาเหตุต่อไปนี้

(1) การเกิดโดยธรรมชาติ เป็นการเกิดเครือข่ายขึ้นเองโดยไม่มีใครจัดตั้งซึ่งเป็นผลของความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างมนุษย์ เช่น ความสัมพันธ์ของระบบครอบครัวและเครือญาติ ความสัมพันธ์ของครูอาจารย์และลูกศิษย์ เป็นต้น ซึ่งมีลักษณะของการเป็นเครือข่ายอยู่แล้ว เมื่อนุกคลมีส่วนร่วมในระบบความสัมพันธ์ดังกล่าว ก็จะเป็นส่วนหนึ่งของระบบเครือข่ายด้วย

(2) เกิดความวิกฤตการณ์ของสังคมมนุษย์ เป็นการเกิดเครือข่ายที่เป็นผลจากการเกิดปัญหาหรือวิกฤตการณ์ขึ้นในสังคมที่สมาชิกตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องร่วมมือกันแก้ไขปัญหาในลักษณะของการรวมพลังกัน สมาชิกส่วนใหญ่จะมีคุณลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เช่น อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน อาชีพเดียวกันหรือเกี่ยวข้องกัน ดำรงชีวิตร่วมกันหรือเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เป็นต้น การเกิดของเครือข่ายอาจจะเริ่มจากการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ แล้วหาแนวทางในการแก้ปัญหาและร่วมกันแก้ไขปัญหาในลักษณะของเครือข่ายที่เป็นอิสระปราศจากการครอบจำกันและกัน มีความสัมพันธ์แบบไม่ซับซ้อน หรือเป็นแนวราบที่ต่างต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน เช่น เครือข่ายพิทักษ์ป่า เครือข่ายอนุรักษ์ลุ่มน้ำ เป็นต้น

(3) การเกิดโดยวัฒนาการ เป็นการเกิดเครือข่ายเนื่องจากความสัมพันธ์ของสมาชิก เช่น เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน เป็นต้น มาร่วมกันโดยวัตถุประสงค์บางอย่างเป็นเวลานาน ในลักษณะของกลุ่มและองค์กร แล้วพัฒนาความสัมพันธ์เป็นเครือข่าย เช่น จากกลุ่มแบบสภากาแฟ พัฒนาเป็นเครือข่ายประชาคมหมู่บ้าน หรือประชาคมเมือง เป็นต้น

(4) การเกิดโศกการจัดตั้ง เป็นการเกิดเครือข่ายที่มีผู้จัดตั้งและให้การสนับสนุน จนสมาชิกรวมกันเป็นเครือข่าย ทั้งการจัดตั้งโดยผู้นำ รัฐบาล ภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน เครือข่ายที่เกิดจากการจัดตั้งโดยรัฐบาลมักจะมีโครงสร้าง กระบวนการทำงานแบบเป็นทางการ มีระเบียบ ระบบที่ชัดเจน และมักมีความสัมพันธ์เป็นแนวคิด เช่น เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน เครือข่ายสหกรณ์ เครือข่ายของกระทรวงสาธารณสุข เป็นต้น

2) ปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดเครือข่าย

นอกจากเครือข่ายจะเกิดจากสาเหตุต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว การเกิดขึ้นของเครือข่ายยังมีปัจจัยที่สนับสนุนอีกหลายประการ ดังนี้ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2543 : 36 – 44)

(1) การตระหนักรับรู้ร่วมกันของสมาชิกในเหตุผลของการร่วมกันเป็นเครือข่าย (Common Perception) เป็นความเข้าใจในสภาพของปัญหาและตระหนักร่วมกันของสมาชิกที่จะแก้ไขปัญหาหรือวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้น ทำให้สมาชิกเกิดความรู้สึกผูกพันมองเห็นถึงความจำเป็นในการที่จะดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และเชื่อมโยงหรือประสานสมาชิกเข้าด้วยกัน

(2) สมาชิกมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) เป็นการที่สมาชิกมองเห็นถึงจุดมุ่งหมายในอนาคตเหมือนกันหรือเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทำให้เครือข่ายมีพลัง มีความเป็นเอกภาพ ไม่มีความขัดแย้ง

(3) การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (Mutual Interest and Mutual Benefits) เป็นขั้นตอนที่สมาชิกปรับเปลี่ยนความต้องการของตนที่แตกต่างไปจากจุดมุ่งหมายของเครือข่ายให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของเครือข่าย เพราะถ้าหากสมาชิกมีความต้องการที่แตกต่างออกไปแล้ว ก็จะทำให้ไม่ได้รับประโยชน์ตามที่ต้องการ และขาดความสนใจที่จะร่วมกิจกรรมของเครือข่าย

(4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกรอย่างกว้างขวาง (All Stakeholders Participation) เป็นขั้นตอนที่เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมจากสมาชิกและทุกฝ่ายในเครือข่าย ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือดำเนินกิจกรรมอย่างเข้มแข็ง

(5) การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary Relationship) เป็นการที่สมาชิกของเครือข่ายต่าง ๆ สนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน โดยนำจุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปร่วมแก้ไขจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งจะทำให้เกิดความสำเร็จในการทำงานร่วมกันในเครือข่าย

(6) การพึ่งพิงอิงร่วมกัน (Interdependence) เป็นการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ระหว่างสมาชิก เนื่องจากสมาชิกอาจมีข้อจำกัดของตนเอง เช่น ความรู้ เงินทุน ทรัพยากรต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อเป็นการเสริมสร้างซึ่งกันและกันอีกทางหนึ่ง เพราะการทำให้สมาชิกของเครือข่ายยึดโยงกันอย่างแน่นหนา จำเป็นต้องทำให้สมาชิกแต่ละคนรู้สึกและตระหนักรู้ว่าหากสมาชิกคนใดคนหนึ่งออกไปจะมีผลทำให้เครือข่ายล่มสถาายนได้ การดำรงอยู่ของสมาชิกแต่ละคนจึงมีความจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของเครือข่าย

(7) การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction Exchange) เป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกัน เพราะการที่สมาชิกมีการปฏิสัมพันธ์กันมากจะทำให้เกิดความผูกพันภายในระหว่างกันมากขึ้น ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกันมากยิ่งขึ้น ทำให้เครือข่ายเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ และดำเนินงานด้วยความเข้มแข็ง

1.2.6 ปัจจัยที่สนับสนุนความสำเร็จของเครือข่าย

ความสำเร็จของเครือข่ายมีปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญคือ สมาชิกและระบบความสัมพันธ์ กระบวนการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกัน การบริหารจัดการที่ดีและการขยายเครือข่าย ซึ่งสรุปได้ดังนี้ (สนธยา พลศรี, 2548 ; 245 – 248)

1) สมาชิกและระบบความสัมพันธ์ที่ดี สมาชิกและระบบความสัมพันธ์ของเครือข่ายเป็นปัจจัยสำคัญเบื้องต้นที่ทำให้เกิดเครือข่ายและทำให้เครือข่ายประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน สมาชิกของเครือข่ายหมายรวมถึงสมาชิกทั้งหมดซึ่งประกอบด้วยสมาชิกทั่วไป ผู้นำ และผู้บริหารจัดการเครือข่ายและพนักงานต่าง ๆ ของเครือข่าย สมาชิกของเครือข่ายและระบบความสัมพันธ์ที่ดีที่สนับสนุนให้เครือข่ายประสบความสำเร็จควรมีลักษณะดังนี้

(1) สมาชิกมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน มีเป้าหมายร่วมกันที่จะรวมพลังกันเพื่อความสำเร็จร่วมกัน

(2) สมาชิกมีผู้นำมีกลุ่มแกนนำที่มีภาวะผู้นำที่เหมาะสม เช่น มีวิสัยทัศน์ที่ดี มีคุณธรรม มีความรู้ความสามารถ กล้าตัดสินใจและตัดสินใจได้ถูกต้องเหมาะสมสมกับสถานการณ์ สามารถใช้และประสานงานได้ดี เป็นต้น

(3) สมาชิกมีความรัก ความเมตตา ความเอื้ออาทร สมานฉันท์ สามัคคีกัน ไม่แข่งขันกันหรือขัดแย้งกัน เสียสละ ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม

(4) สมาชิกรวมกลุ่มกันอย่างเหนี่ยวแน่น มีพันธสัญญาที่หนักแน่นและรักษาพันธกรณี มีความจริงใจ จริงจัง ศรัทธาต่อกันและกันและมีความมั่นคงต่อเครือข่าย

(5) สมาชิกมีค่านิยมร่วมกัน มีความเข้าใจกัน ให้เกียรติกันและกัน มีความสัมพันธ์กันแบบพื่น้อง สัมพันธ์กันด้วยใจด้วยจิตวิญญาณ ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์เพียงอย่างเดียว

(6) การให้ความสำคัญแก่สมาชิกในด้านต่าง ๆ เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของเครือข่าย และความผูกพันต่อเครือข่าย

(7) มีการส่งเสริมให้สมาชิกได้แสดงบทบาทและโอกาสในการตัดสินใจในกิจกรรมของเครือข่ายด้วยตนเองและร่วมกับผู้อื่น

(8) สมาชิกให้การสนับสนุน ส่งเสริมช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีขวัญและกำลังใจที่ดี ไม่ห้อแท้หรือหมุดกำลังใจโดยง่าย

(9) การพัฒนาความรู้ ความสามารถและทักษะต่าง ๆ ของสมาชิก ให้มีความสามารถในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของเครือข่ายได้ด้วยตนเอง

(10) ผู้นำ กลุ่มแกนนำและสมาชิกมีความซื่อสัตย์สุจริต โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่รับผิดชอบงานเกี่ยวกับการเงินและการพัสดุต้องเป็นผู้ที่สมาชิกให้ความเชื่อถือและไว้วางใจ

2) กระบวนการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกัน ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เครือข่ายเจริญเติบโตและประสบความสำเร็จในการดำเนินงานคือกระบวนการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกเครือข่าย ซึ่งควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

(1) เครือข่ายมีลักษณะเป็นองค์กรแห่งความร่วมมือ มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกไม่ใช่การบังคับบัญชาหรือสั่งการ

(2) เปิดโอกาสให้สมาชิกและผู้เกี่ยวข้องในเครือข่ายทุกคนทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างกว้างขวาง ไม่ผูกขาดโดยบุคคลหรือกลุ่มคนเพียงคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

(3) มีความสัมพันธ์แบบแนวร่วม สมาชิกมีความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกัน หรือเสมอภาคกัน เคราะห์ในศักดิ์ศรีของกันและกัน ไม่มีใครเหนือกว่าใคร

(4) สมาชิกมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันและอย่างสม่ำเสมอ จนกลายเป็นวัฒนธรรมของเครือข่าย

(5) มีองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากเวทีของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และความสามารถในการแสวงหาความรู้ร่วมกันของสมาชิก ไม่ใช่โดยการซื้อนำของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

(6) มีการเรียนรู้ที่เกิดจากผลของการปฏิบัติจริงหรือการทำกิจกรรมร่วมกัน ไม่ใช่ผลของการศึกษาจากชุมชนอื่นหรือบุคคลภายนอกเพียงฝ่ายเดียว

(7) มีลักษณะเป็นการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้แบบธรรมชาติ ไม่ใช่เพราการจัดตั้ง การถูกบังคับ หรือความเกรงใจ แต่เกิดจากจิตสำนึกร่วมกันของสมาชิกอย่างแท้จริง ไม่ใช่การสร้างหรือแก้ไขทำ

(8) เครือข่ายมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเสมอไม่ขาดตอน ทำให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมเครือข่ายอย่างต่อเนื่องไม่ขาดตอน

(9) บรรยายกาศในการดำเนินงานของเครือข่ายส่งเสริมให้สมาชิกมีความกล้าและมั่นใจที่จะร่วมในกิจกรรม ซึ่งเป็นบรรยายกาศแบบกัลยาณมิตร เพิ่มพูนความรู้ และทักษะให้สมาชิกอย่างแท้จริง

(10) มีเทคนิควิธีการที่นำมาใช้ในการเรียนรู้ร่วมกันหลาย ๆ วิธี เหมาะสมกับสมาชิกและกิจกรรมที่จัดในแต่ละครั้ง ไม่ซ้ำซากอญี่เพียงเทคนิควิธีการเดียว

3) การบริหารจัดการเครือข่ายที่ดี การบริหารจัดการเครือข่ายที่ดีเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่สนับสนุนความสำเร็จของเครือข่ายซึ่งควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

- (1) มีวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ ระบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับสภาพ
หรือลักษณะของเครื่อข่าย
- (2) มีกฎ ระเบียบ แนวทางการปฏิบัติของเครื่อข่ายที่เหมาะสมและมี
ประสิทธิภาพ
- (3) มีโครงสร้างในการบริหารเครื่อข่ายที่เหมาะสมกับคุณลักษณะของ
เครื่อข่าย
- (4) มีทรัพยากรที่เหมาะสมและเพียงพอในการดำเนินงาน ทั้งบุคลากร เงิน
วัสดุ อุปกรณ์และอื่น ๆ
- (5) มีระบบในการปกป้องคุ้มครองสมาชิกให้มีความมั่นคงและปลอดภัย
รวมทั้งการจูงใจ การเสริมพลัง การสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่สมาชิก
- (6) มีการบริหารงานแบบประชาธิปไตย ที่เปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วม
ในการบริหารและการดำเนินงาน ยอมรับในเสียงข้างมาก เชื่อมั่นในอิสระภาพและเสรีภาพของ
สมาชิก มีความยึดหยุ่นในการดำเนินงาน เป็นต้น
- (7) มีการระดมทรัพยากรต่าง ๆ มาใช้อย่างเต็มที่ และมีประสิทธิภาพ ไม่
ปล่อยหรือละเลยให้สูญเสียไปโดยไม่นำมาใช้ประโยชน์ สามารถควบคุมปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
ทั้งภายในและภายนอกเครื่อข่ายได้
- (8) มีการปรับปรุงพัฒนาเครื่อข่ายตลอดเวลาตามสถานการณ์ที่ไม่ยึดหยุ่นอยู่
กับระบบบริหารแบบใดแบบหนึ่งเพียงระบบเดียว หรือมีความสามารถในการปรับตัวให้เหมาะสม
กับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างดี
- (9) มีระบบการติดต่อสื่อสารที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ทั้งภายใน
เครื่อข่ายและหน่วยงานภายนอกเครื่อข่าย
- (10) มีระบบการติดตามและประเมินผลที่เหมาะสม มีประสิทธิภาพ เป็น
ระยะและสม่ำเสมอและนำผลที่ได้มาใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาเครื่อข่าย
ร่วมกัน
- 4) การขยายเครื่อข่าย เครื่อข่ายจะเจริญเติบโตได้นั้นต้องมีการขยายเครื่อข่าย
ออกไป ด้วยการหาพันธมิตรหรือสมาชิกเพิ่มเพื่อจะไม่เช่นนั้นแล้วเครื่อข่ายก็จะไม่เติบโตในเชิง
ปริมาณ แต่อาจจะลดด้อยหรือลดจำนวนของสมาชิกลง และมีผลต่อการดำรงอยู่ของเครื่อข่าย ซึ่ง
การขยายเครื่อข่ายอาจดำเนินการได้ดังนี้
- (1) พยายามดำรงรักษาสมาชิกเครื่อข่ายที่มีอยู่ไว้ไม่ให้หลั่งเครื่อข่าย
หรือไม่เลิกเป็นสมาชิกภาพของเครื่อข่าย
- (2) สร้างความสัมพันธ์อันดีกับบุคคล กลุ่ม องค์กรอื่น ๆ ทั้งที่มีอยู่ในชุมชน
และภายนอกชุมชน

(3) ดำเนินงานในลักษณะของการเป็นเครือข่ายของความร่วมมือ ด้วยการ เป็นพันธมิตรหรือภาคีกับบุคคล กลุ่ม องค์กรอื่น ๆ ไม่ใช่เป็นคู่แข่งขันที่ต้องมีการแพ้ชนะ

(4) การประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่บทบาทของเครือข่าย และความสำเร็จที่ เกิดขึ้นไปสู่บุคคล กลุ่ม และองค์กรอื่น ๆ ที่ยังไม่ได้เป็นสมาชิกของเครือข่ายเพื่อสร้างการยอมรับ ในเครือข่าย

(5) ผู้นำ กลุ่มแกนนำและสมาชิกของเครือข่าย ต้องช่วยกันขยายเครือข่าย ไปสู่สมาชิกใหม่ ๆ ทั้งโดยการใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัว ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม

(6) กฎระเบียบต่าง ๆ ของเครือข่ายเปิดโอกาสให้สมาชิกใหม่เข้าร่วมกับ เครือข่ายได้ และมีขั้นตอนไม่ยุ่งยาก

(7) ใช้การประชุม การสัมมนา การฝึกอบรมร่วมกัน เป็นเครื่องมือในการหา สมาชิกใหม่ของเครือข่าย เพราะกิจกรรมข้างต้นจะนำไปสู่การร่วมมือกันในลักษณะเครือข่ายได้ ง่าย

(8) เปลี่ยนวิกฤตให้เป็นโอกาส ก้าวคืบ เมื่อบุคคล กลุ่ม องค์กรหรือชุมชน ประสบปัญหาหรือเกิดวิกฤตการณ์ขึ้น เครือข่ายต้องเข้าไปสนับสนุน ช่วยเหลือ ซึ่งจะนำไปสู่การ เป็นสมาชิกใหม่ของเครือข่ายได้

(9) ให้บุคคลกลุ่มหรือองค์กรที่เป็นเป้าหมายได้รู้และเข้าใจว่าถ้าหากมาร่วม เป็นสมาชิกใหม่ของเครือข่ายแล้วจะมีสถานภาพและบทบาทในเครือข่ายอย่างไร มีโอกาสที่จะพบ ความสำเร็จในการดำเนินงานอย่างไร

(10) แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการหาสมาชิกใหม่โดยตรง เพื่อให้การ ขยายเครือข่ายเป็นไปอย่างเป็นรูปธรรม มีเป้าหมาย มีแผนงานและดำเนินงานอย่างจริงจัง

1.2.7 ผลสัมฤทธิ์ของเครือข่าย

ความสำเร็จของเครือข่าย นอกจากจะทำให้สมาชิกและเครือข่ายบรรลุ วัตถุประสงค์และเป้าหมายแล้ว ยังก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาเครือข่ายอย่าง ต่อเนื่องดังต่อไปนี้ (พระมหาสุทธิทิศ อากาโภ (อนุจน), 2547 ; 106 – 107)

1) เกิดกระบวนการเรียนรู้ ทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายได้รับความรู้เพิ่มพูน ความสามารถและประสบการณ์มากขึ้น ทำให้เกิดการปรับตัวในการแสวงหาความรู้ใหม่ วิธีการ ใหม่และสมาชิกใหม่อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เครือข่ายมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2) การเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหา ความสำเร็จของเครือข่าย ทำให้เครือข่ายมี ความสัมพันธ์กับบุคคล กลุ่ม องค์กรและภาคีอื่น ๆ หรือมีแนวร่วมในการดำเนินงาน จึงเป็นการ เพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหาได้มากยิ่งขึ้นและอย่างเป็นรูปธรรม

3) เกิดการพึงพาคนเอง เครื่อข่ายที่ประสบความสำเร็จ เป็นผลมาจากการทำงานที่เข้มแข็ง สามารถพึ่งพาคนเองได้ ทั้งในเรื่องทุน ทรัพยากร ความรู้ และการจัดการ ซึ่งทำให้เครื่อข่ายมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

4) เกิดการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ความสำเร็จของเครื่อข่ายประการหนึ่ง คือ ความสำเร็จในการร่วมกันพัฒนาและจัดการกับทรัพยากรบางอย่างในท้องถิ่น ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกมีความรู้ความเข้าใจและร่วมกันบริหารจัดการทรัพยากรอื่น ๆ ในท้องถิ่น ได้อย่างเหมาะสม

5) เกิดกระบวนการผลักดันเชิงนโยบาย ความสำเร็จของเครื่อข่ายแสดงให้เห็นถึงพลังของสมาชิกและภาคีสมาชิก ทำให้เครื่อข่ายมีอำนาจในการต่อรอง สามารถผลักดันข้อเสนอของเครื่อข่ายไปสู่การแก้ไขปัญหาในเชิงนโยบายได้

6) เกิดอำนาจหรือพลัง ความสำเร็จของเครื่อข่ายทำให้เครื่อข่ายมีพลังอำนาจ ซึ่งส่งผลต่อเครื่อข่ายทั้งทางตรงและทางอ้อม เพราะกลุ่มองค์กรหรือเครื่อข่ายอื่น ๆ ให้ความสนใจ สามารถนำมาใช้ในการต่อรองในด้านต่าง ๆ ได้

1.2.8 การสร้างเครื่อข่าย

แนวทางในการสร้างเครื่อข่าย

ได้มีผู้เสนอแนวทางการสร้างเครื่อข่ายไว้หลายท่าน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

นันทิยา หุตานุวัตรและผ่องศ์ หุตานุวัตร (2546 : 29 – 38) เสนอว่าหลักการพื้นฐานของการสร้างเครื่อข่าย มีหลักการสำคัญ 5 ประการคือ

1) การรวมคนจากผู้ที่มีความสนใจและความต้องการใกล้เคียงกัน เพราะจะช่วยให้สมาชิกมีความเข้าใจตรงกัน โดยมีวัตถุประสงค์ของเครื่อข่ายอย่างชัดเจนและแน่นอน ซึ่งจะทำให้ผู้สนใจจะเป็นสมาชิกได้รู้วัตถุประสงค์ของตนว่าตรงกับวัตถุประสงค์ของเครื่อข่ายหรือไม่ และความมีวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกัน เพราะช่วยเอื้อให้เกิดการรวมกลุ่มและบริหารจัดการ ได้เป็นอย่างดี

2) การมีผลประโยชน์ร่วมกัน เครื่อข่ายมีผลประโยชน์ให้แก่สมาชิกและกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมคือให้ทุกคนได้รับประโยชน์จากเครื่อข่าย จึงต้องมีกลไกในการแบ่งปันผลประโยชน์ของสมาชิกบางประการ คือมีระบบเกี่ยวกับผลประโยชน์หรืออำนาจการจัดสรรผลประโยชน์ ขึ้นก็อหลักการจัดสรรผลประโยชน์ตามความสามารถของสมาชิก การจัดสรรผลประโยชน์ให้แก่ส่วนกลางของเครื่อข่ายเพื่อใช้ในการดำเนินงานร่วมกัน เป็นต้น

3) การให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เครื่อข่ายต้องมีศูนย์กลางของการพัฒนาคน เป็นสิ่งสำคัญมากที่สุด ต้องพัฒนาสมาชิกให้มีความรู้ ความสามารถในการกำหนดทางเลือกของการแก้ไขปัญหาการดำเนินการ ให้เกิดผลสำเร็จทั้งในระดับบุคคล ครอบครัวและชุมชน โดยต้องมุ่งพัฒนาทั้งในด้านคุณธรรม ความรู้ ทักษะของสมาชิกและผู้นำเครื่อข่ายด้วย

4) การมีส่วนร่วม ต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การเริ่มขัดตัวเครื่อข่าย ร่วมแรงงาน ร่วมทุน ร่วมบริหารจัดการ ร่วมความคุณสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อสร้าง

ความรู้สึกเป็นเจ้าของเครือข่ายซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการเกิดเจริญเติบโตและประสบความสำเร็จของเครือข่าย

5) การบริหารจัดการ การบริหารจัดการเครือข่ายมีผลอย่างสำคัญต่อการดำเนินการอยู่และการเจริญเติบโตของเครือข่ายซึ่งควรยึดหลักการดังนี้

- (1) การบริหารจัดการในรูปของคณะกรรมการ
- (2) การยึดถือความเสียสละในขอบเขตที่เหมาะสม
- (3) การยึดถือความซื่อสัตย์และสร้างระบบการเงินที่ป้องกันการทุจริต
- (4) การเลือกคนให้เหมาะสมกับงานด้วยข้อมูลที่สะสุมนานและสร้าง

ทีมงานที่ลงตัว

- (5) การมุ่งมั่นทุ่มการทำงานและเรียนรู้อย่างไม่หยุดยั้ง
- (6) การสร้างโอกาสให้สมาชิกได้เข้ามาร่วมงานและมีกระบวนการสร้างคุณรุ่นใหม่
- (7) การสร้างจิตสำนึกร่วมและแรงจูงใจควบคู่ไปกับกฎระเบียบของเครือข่าย

นฤมล นิราตร (2543 : 33 – 37) ได้กำหนดหลักการในการสร้างเครือข่ายไว้ 10 ประการดังนี้

1) ความเข้าใจระหว่างสมาชิก ในเรื่องอุดมการณ์และเป้าหมายในการทำงานของเครือข่าย

2) ความชัดเจนในศักยภาพ จุดอ่อน จุดแข็งของสมาชิกแต่ละคน เพราะช่วยให้มองเห็นประโยชน์ที่สมาชิกสามารถสร้างให้เครือข่ายหรือรับจากเครือข่ายได้

3) คุณสมบัติของสมาชิกที่จะร่วมเป็นเครือข่ายด้วย เช่น ค่านิยม วัฒนธรรม และศักยภาพของสมาชิก ซึ่งจะสังเกตได้จากรูปแบบการตัดสินใจ ว่าเป็นแบบรวมอำนาจหรือกระจายอำนาจ ความเปิดเผย การปฏิบัติต่อกันระหว่างสมาชิกและความร่วมมือกับผู้อื่น ภาพพจน์ในสายตาของชุมชน สาระณัชนาซึ่งทำให้มองเห็นภาพรวมของสมาชิกที่จะเข้าร่วมเป็นเครือข่าย

4) การเข้าใจถึงความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นจากการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย ได้แก่ การฉกฉวยโอกาสในเรื่องราวข่าวสารต่าง ๆ เป็นต้น

5) การเป็นหั้งผู้ให้และผู้รับ การเข้าเป็นเครือข่าย แม้จะมีการพึงพิงระหว่างกัน แต่ก็เป็นการพึงพิงบนพื้นฐานของการเป็นหั้งผู้รับและผู้ให้ การเป็นเพียงผู้รับหรือผู้ให้เพียงฝ่ายเดียวก่อให้เกิดผลเสียทั้งต่อตนเองและต่อเครือข่าย

6) ความเป็นอิสระ การเข้ามาร่วมในเครือข่ายของสมาชิก เป็นการเข้ามาร่วมโดยบางส่วนเท่านั้น และเครือข่ายมีพันธกิจที่จะต้องบรรลุ เช่นเดียวกับที่สมาชิกมีพันธกิจของตนที่ต้องบรรลุเช่นเดียวกัน

7) ความเท่าเทียมกัน สมาชิกไม่มีการชี้นำหรือครอบงำโดยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง การชี้นำทำให้สมาชิกเกิดความรู้สึกว่าตนของขาดการมีส่วนร่วมและความคิดเห็นไม่ได้รับการรับฟัง ขณะเดียวกันการทำงานในเครือข่ายต้องเป็นการทำงานแบบเป็นทีม ทุกฝ่ายต้องมีส่วนร่วมในการเสนอความเห็นและตัดสินใจร่วมกัน

8) ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน สมาชิกติดต่อสื่อสารกันอย่างเปิดเผย และสนับสนุน เพราะเมื่อความไว้วางใจเกิดขึ้น เครือข่ายก็มีแนวโน้มที่จะสนับสนุนให้ผู้ปฏิบัติงานตัดสินใจกระทำ การที่จะแก้ไขปัญหา ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้อย่างทันท่วงที

9) กิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมจะเป็นเสมอสายไปที่เชื่อมโยงเครือข่ายไว้ได้ และต้องแบ่งงานกันทำ เพราะเครือข่ายที่ไม่มีกิจกรรมคือเครือข่ายที่ตายแล้ว

10) เวลาและการสนับสนุนจากฝ่ายต่าง ๆ เวลาและการสนับสนุนมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อผู้ปฏิบัติงาน เพราะการสร้างเครือข่ายเป็นเรื่องที่สำคัญ เป็นความพยายามระหว่างสมาชิกที่เริ่มสร้างเครือข่ายและสมาชิกที่จะเข้าร่วมเป็นสมาชิกใหม่หรือภาคีที่ต้องใช้เวลาและการช่วยเหลือสนับสนุนในบางเรื่องบางกิจการ

จากหลักการในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชนที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่ามีผู้เสนอหลักการทั้งที่เหมือนกันและแตกต่างกันออกไปตามจุดเน้นที่ต้องการ ซึ่งอาจสรุปได้ว่าหลักการที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

1. หลักการรวมคน เครือข่ายเกิดจากการรวมคนเป็นสำคัญ โดยการรวมจากผู้ที่มีคุณลักษณะเหมาะสม เช่นมีความสนใจ ความต้องการ จุดประสงค์เดียวกัน มีวัฒนธรรมเหมือนกันและคล้ายคลึงกัน ต้องยึดถือว่าคนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของเครือข่าย เมื่อเข้าร่วมเป็นสมาชิกแล้วต้องพัฒนาให้มีคุณภาพตามที่เครือข่ายต้องการ ทั้งผู้นำเครือข่ายและสมาชิกทั่วไป

2. หลักการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของเครือข่ายทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของเครือข่าย จึงต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการต่าง ๆ ของเครือข่ายอย่างเต็มที่ ทั้งร่วมคิดและวิเคราะห์ปัญหา ร่วมวางแผนและตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติงานร่วมด้วยความตระหนักรู้ ร่วมกันรับผิดชอบและร่วมกันรับผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงานของเครือข่าย

3. หลักประชาธิปไตย การรวมกันเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชนต้องยึดถือพื้นฐานของการมีสิทธิ เสรีภาพ เสมอภาพ และการร่วมประท้วง ไม่มีใครใช้อำนาจเหนือใคร แต่ดำเนินงานบนพื้นฐานของความสัมพันธ์แบบสมานฉันท์ เอื้ออาทรกัน รับฟังความคิดเห็นของกันและกัน เพื่อความสำเร็จร่วมกันในเครือข่าย

4. หลักการบริหารจัดการที่ดี การรวมกันเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชนนั้นเกิดขึ้นด้วยความสมัครใจ เน้นคุณค่าและตระหนักรถึงความสำคัญของเครือข่าย เชื่อและ

ไว้วางใจกันระหว่างสมาชิก การบริหารจัดการที่ดีสนับสนุนส่งเสริมให้เครือข่ายได้รับความเชื่อถือ และไว้วางใจจากสมาชิกมากยิ่งขึ้น อันนำมาไปสู่ความเชื่อมั่นในเครือข่าย การอุทิศตนให้กับ กิจกรรมของเครือข่าย ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในความสำเร็จของเครือข่าย

5. หลักการจัดสรรผลประโยชน์ ผลประโยชน์ที่จะได้รับเป็นเงื่อนไขสำคัญ ประการหนึ่งที่ทำให้สมาชิกตัดสินใจเข้าร่วมกับเครือข่าย เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน จึงต้องจัดสรรผลประโยชน์อย่างยุติธรรม ตามข้อตกลงร่วมกันของสมาชิกเครือข่ายซึ่งเป็นที่รับรู้ กันทั่วไป

6. หลักการส่งเสริมและเผยแพร่ เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน ประกอบด้วยสมาชิกที่มีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ที่แตกต่างกันออกໄປ การส่งเสริม ให้สมาชิกได้พัฒนาตนเองให้มีคุณลักษณะใกล้เคียงกัน จึงเป็นสิ่งสำคัญ เครือข่ายควรจะมีช่องทาง ในการส่งเสริมและเผยแพร่ข้อมูล ความรู้ต่าง ๆ ให้แก่สมาชิกที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

ขั้นตอนการสร้างเครือข่าย

มีผู้เสนอขั้นตอนในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชนไว้หลายท่านและ แตกต่างกันออกໄປดังนี้

วิมลลักษณ์ ชาติ (2540 : 46) เสนอว่าการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชนมี 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 สมาชิกได้เรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ ๆ จากบุคคลภายนอกชุมชน หรือ บุคคลภายนอกเข้าไปศึกษาสำรวจ วิเคราะห์ข้อมูล จัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนข้อมูลในลักษณะของ การเรียนรู้ร่วมกัน แล้วร่วมกันเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การประสานเชื่อมโยงเครือข่ายมีหลายวิธี เช่น การประชาสัมพันธ์ให้สมาชิก เครือข่ายได้รับรู้ข่าวสารข้อมูลและกิจกรรมความเคลื่อนไหวของเครือข่าย การพบหาสมาคมกัน ของสมาชิกทั้งในชุมชนและนอกชุมชน การประสานร่วมมือในการใช้ทรัพยากรบุคคล วัสดุ อุปกรณ์ ครุภัณฑ์ อาคาร งบประมาณ ร่วมกันของเครือข่ายหนึ่งกับอีกเครือข่ายหนึ่ง ทำให้เกิด การประสานงานร่วมมือกันมากขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 การขยายเครือข่าย การขยายเครือข่ายสามารถกระทำได้โดยการจัด ประชุมสัมมนา ศึกษาดูงาน การจัดกิจกรรม การถ่ายทอด แลกเปลี่ยนกระจายความรู้ให้เกิดความ ร่วมมือซึ่งกันและกัน จนเกิดการรวมตัวเป็นเครือข่ายการเรียนรู้เดียวกันทั้งเครือข่ายในแต่ละเรื่อง และเครือข่ายร่วมหลายเรื่องเป็นเครือข่ายเดียวกัน บางเรื่องก็มีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายขนาด ใหญ่ขึ้น

ขั้นตอนที่ 4 การดำรงอยู่ของเครือข่าย เป็นการทำให้เครือข่ายที่เกิดแล้วดำรงอยู่ต่อไป อย่างยั่งยืน ซึ่งควรดำเนินการดังนี้

1. การจัดให้สมาชิกได้พบปะกันเป็นระยะอย่างสม่ำเสมอ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

2. การสนับสนุนการจัดกิจกรรมของเครือข่าย ให้มีกิจกรรมดำเนินไปอย่างสม่ำเสมอและมีความต่อเนื่อง

3. การให้คุณค่าให้ข้อมูลกำลังใจแก่สมาชิก เพื่อให้สมาชิกทุ่มเทการดำเนินงานให้กับเครือข่าย

4. การกระตุ้นให้ร่วมมือกัน เพื่อทำกิจกรรมการแลกเปลี่ยนข่าวสารซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิก

5. ปลูกฝังให้สมาชิกมีความสำนึกรักในความเป็นเจ้าของเครือข่าย และห่วงเห็นทรัพยากรในท้องถิ่นซึ่งเป็นของชุมชนไม่ใช่เป็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

6. ผู้นำเครือข่ายจะต้องรักษาภูมิปัญญา ที่สมาชิกร่วมทดลองไว้ให้คร่องครัด เพื่อให้สมาชิกทุกคนปฏิบัติอย่างเสมอภาคกัน

ประกาศ วสัยสेठิย์และคนอื่น ๆ (2543 : 21) เสนอว่ากระบวนการสร้างเครือข่ายมี 3 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นก่อการเกิดเครือข่าย เป็นขั้นเตรียมการก่อการจัดตั้งเครือข่ายหรือขั้นก่อร่างสร้างกลุ่มและขั้นปลูกจิตสำนึก เพื่อให้สมาชิกเกิดความตระหนัก รับรู้ปัญหา เกิดความสนใจในการเข้าร่วมกันแก้ไขปัญหา ด้วยการสร้างหน่วยนำหรือแนวร่วม การสร้างความศรัทธาความไว้วางใจให้กับกลุ่มเป้าหมาย การสำรวจข้อมูล การศึกษาวิเคราะห์ชุมชนหรือสถานการณ์ความต้องการร่วม เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นการสร้างเครือข่าย เป็นขั้นตอนการดำเนินงานเพื่อร่วมพลังจัดตั้งเครือข่าย โดยการนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการคิดค้นแนวทางแก้ไขปัญหา การสนับสนุนในเรื่องความรู้หรือเทคโนโลยี โดยการจัดเวทีแลกเปลี่ยน ศึกษาดูงาน การเชิญวิทยากรจากภายนอกให้ความรู้ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นการสร้างความเจริญเติบโตของเครือข่าย เป็นขั้นตอนการขยายเครือข่าย อันเป็นผลมาจากการที่เครือข่ายมีความเคลื่อนไหว มีการดำเนินกิจกรรมที่ต่อเนื่องและเกิดพลังกลุ่มขึ้น ก็จะมีการขยายกลุ่มในลักษณะของการขยายกิจกรรมหรือการขยายเป็นเครือข่าย ซึ่งมีกิจกรรมที่สำคัญ คือการสร้างแกนนำหรือจุดเชื่อมหรือแม่ข่าย การเสริมเรื่องการบริหารจัดการ การติดต่อสื่อสาร การกระตุ้นให้สมาชิกตระหนักรึ่งความจำเป็นในการสร้างเครือข่ายและการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในการอยู่ร่วมกันเป็นเครือข่าย

นกุล นิราทร (2542 : 13 – 147) เสนอว่าการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้มี 5 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นการตระหนักรึ่งความจำเป็นในการสร้างเครือข่ายของสมาชิกทั้งฝ่ายปฏิบัติงานและฝ่ายจัดการ เพื่อปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย รวมทั้งพิจารณาผู้ที่เหมาะสมให้เป็นสมาชิกเครือข่าย

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นตอนการติดต่อกับสมาชิกที่จะเป็นเครือข่าย เป็นขั้นตอนของการติดต่อสัมพันธ์เพื่อรวมเป็นเครือข่าย จะเกิดขึ้นเมื่อสมาชิกมีความต้องการเหมือนกัน ต้องการกระทำกิจกรรมตอบสนองความต้องการเหมือนกัน ดังนั้นจะต้องสร้างความคุ้นเคย และการยอมรับรวมทั้งความไว้วางใจระหว่างกัน เป็นขั้นตอนของการปลูกจิตสำนึก โดยการให้ข้อมูล แลกเปลี่ยนข้อมูล และกระตุ้นให้สมาชิกอยากรักภัยห่วงกัน อาจเรียกขั้นตอนนี้ว่าเป็นขั้นตอนการเตรียมกลุ่มหรือเตรียมเครือข่าย (Pre-group) ก็ได้

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นตอนการสร้างพันธกรณีร่วมกัน เป็นขั้นตอนของการสร้างความผูกพันร่วมกันซึ่งหมายถึงการตกลงในความสัมพันธ์ต่อกัน การตกลงที่จะทำงานร่วมกัน ซึ่งในการที่จะทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อตอบสนองความต้องการหรือภัยห่วงกัน สมาชิกจะต้องมีความรู้เพียงพอที่จำกิจกรรมได้ ดังนั้นจึงต้องเสริมสร้างความรู้ที่จำเป็น โดยแลกเปลี่ยนความรู้ภายในกลุ่มหรือแลกเปลี่ยนกับองค์กรนอกรุ่น เช่น ศึกษาดูงาน เซิร์ฟิยากรามาถ่ายทอดเพิ่มพูนความรู้ เป็นต้น อาจเรียกขั้นตอนนี้ว่า กลุ่มศึกษาเรียนรู้ (Learning Group) หรือขั้นตอนของการร่วมมือกันอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Cooperation)

ขั้นตอนที่ 4 ขั้นตอนการพัฒนาความสัมพันธ์ เป็นขั้นตอนที่การสร้างเครือข่ายปรากฏผลงานเป็นรูปธรรม สมาชิกเริ่มทำกิจกรรมโดยใช้ทรัพยากร่วมกัน ขณะเดียวกันมีการตกลงกันในเรื่องการบริหารจัดการกลุ่ม ซึ่งเริ่มต้นด้วยการกำหนดคุณลักษณะของเครือข่าย กำหนดกิจกรรมจัดวางข้อตกลงในการทำงาน กำหนดบทบาทของสมาชิก รวมทั้งสิทธิและหน้าที่ของหัวหน้ากลุ่ม เป็นต้น ขั้นตอนนี้อาจเรียกว่า ขั้นกลุ่มกิจกรรม (Action Group) หรือการตกลงอย่างเป็นทางการ (Formal Agreement)

ขั้นตอนที่ 5 ขั้นการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นขั้นตอนอันเป็นผลจากความสัมพันธ์ของเครือข่ายที่แనะแฟ้นขึ้น การเรียนรู้ร่วมกันนอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อการทำงานของฝ่ายปฏิบัติการแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความสัมพันธ์ด้วย ความสัมพันธ์ที่แナンแฟ้นจะนำไปสู่การขยายตัวซึ่งอาจปรากฏในรูปของการขยายกิจกรรมหรือการขยายกลุ่มตามพื้นที่หรือตามลักษณะกิจกรรม อาจเรียกว่าเป็นขั้นตอนการเข้าลงทุนในองค์กรใหม่ (Minority Investment) และการจัดตั้งองค์กรใหม่ร่วมกัน (Joint Venture) ก็ได้

กองส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2546 : 19 – 20) ได้เสนอขั้นตอนในการสร้างเครือข่าย โดยแบ่งเครือข่ายออกเป็น 3 ระดับ คือ เครือข่ายเกิดใหม่ เครือข่ายระดับองค์กรอิสระและเครือข่ายระดับการพึ่งพาอาศัยชั้นกันและกัน ไว้ดังนี้

1. เครือข่ายเกิดใหม่หรือเครือข่ายระดับพึ่งกันระหว่างสมาชิก (Interdependence) เครือข่ายเกิดใหม่มีแนวโน้มที่เครือข่ายจะปิดตัวเอง มีรูปแบบหรือวัฒนธรรมเฉพาะและต้องพึ่งพิงสมาชิกอื่น สมาชิกเครือข่ายเกิดใหม่อาจเข้าร่วมเพราภาคิคิวจะได้ประโยชน์ เมื่อรู้ว่าไม่ได้รับประโยชน์ก็จะไม่เข้าร่วม ซึ่งความมีขั้นตอนในการสร้างเครือข่ายดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 สมาชิกเข้าร่วมต้องเข้าใจเป้าหมาย ในการรวมตัวกันว่าเครือข่ายจะก่อให้เกิดความสำเร็จในภาระน

ขั้นตอนที่ 2 สร้างการยอมรับในความแตกต่างของสมาชิก ยอมรับในรูปแบบและวัฒนธรรมของสมาชิกซึ่งแตกต่างกัน

ขั้นตอนที่ 3 มีกิจกรรมสมำ่เสมอและนาอกพอให้สมาชิกได้ทำร่วมกันและท้วถึง ควรเลือกกิจกรรมที่ง่ายและแนวโน้มจะประสบผลสำเร็จ อย่าทำกิจกรรมที่ยากโดยเฉพาะครั้งแรก ๆ ถ้าหากกิจกรรมไม่ประสบความสำเร็จอาจทำให้เครือข่ายที่เพิ่งก่อตัวแตกสลายได้

ขั้นตอนที่ 4 จัดให้มีและกระตุ้นการสื่อสาร ระหว่างสมาชิกอย่างทั่วถึงสมำ่เสมอ

ขั้นตอนที่ 5 สนับสนุนสมาชิกเครือข่ายทุกคนทุกองค์กรในทุกด้าน ที่ต้องการความช่วยเหลือและเน้นการช่วยเหลือสมาชิกที่ยังอ่อนแอด้วยเข้มแข็งสามารถช่วยตนเองได้

ขั้นตอนที่ 6 สร้างความสัมพันธ์อันดี ในระหว่างบุคลากรของเครือข่าย

2. **เครือข่ายระดับองค์กรอิสระ (Independence)** เป็นเครือข่ายที่สมาชิกส่วนใหญ่จะดำเนินการโดยเอกสารเป็นตัวของตัวเอง สามารถพึงตนเองได้ทั้งแนวคิด กิจกรรม การบริหารและแหล่งเงินทุน มีความต้องการในการพัฒนาตัวเองสูง เพราะต้องการเป็นอิสระและสามารถพึงตนเองได้อย่างเต็มที่ ซึ่งความมีขั้นตอนในการสร้างเครือข่าย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 สนับสนุนให้สมาชิกพัฒนาศักยภาพอย่างเต็มกำลัง สามารถดึงเป้าหมายได้ซึ่งจะช่วยให้สมาชิกของเครือข่ายพึงตนเองได้ในทุกด้านหรือจะทำให้สมาชิกมีความสามารถพิเศษเฉพาะด้านซึ่งจะเป็นพื้นฐานในการสร้างความหลากหลายและความเข้มแข็งให้เครือข่าย

ขั้นตอนที่ 2 สร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น ระหว่างบุคลากรทุกระดับของเครือข่าย โดยเฉพาะถ้าเครือข่ายมีบุคลากรระดับสูง

ขั้นตอนที่ 3 จัดกิจกรรมที่เน้นความรู้สึกร่วมของสมาชิก และต้องทำให้สมาชิกรู้สึกว่าผลสำเร็จที่เกิดขึ้นเป็นผลงานของทุกคนทุกองค์กรที่ทำงานร่วมกัน

3. **เครือข่ายระดับการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (Interdependence)** เป็นเครือข่ายที่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ทำงานทุกระดับอยู่ในเกณฑ์เดียว สมาชิกมีอิสระในการทำงาน แต่ทุกคนทุกองค์กรมีความเชื่อมโยงผูกพันเป็นเครือข่ายโดยความสมัครใจ สมาชิกแต่ละคนมีบทบาทและหน้าที่ในการให้ความร่วมมือ การสื่อสารระหว่างกันอย่างมีประสิทธิภาพ ระดับความไว้เนื้อเชื่ोใจระหว่างเครือข่ายสูง กระบวนการตัดสินใจของเครือข่ายมีส่วนร่วมจากสมาชิกอย่างเท่าเทียมกัน สมาชิกทุกคนถือว่าการประสานงานเป็นบทบาทหน้าที่ของสมาชิกซึ่งความมีขั้นตอนในการสร้างดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 จัดกิจกรรมต่อเนื่องสมำ่เสมอ โดยเฉพาะการสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกระดับองค์กร เน้นการทำงานให้ต่อเนื่องสมำ่เสมอ แบ่งปันทรัพยากร ประสบการณ์ ข้อมูลร่องในการทำงานร่วมกัน เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

ขั้นตอนที่ 2 จัดกิจกรรมให้บุคลากรใหม่ ๆ ของเครือข่าย เพื่อเชื่อมต่อสมาชิกรุ่นเก่า กับสมาชิกรุ่นใหม่เข้าด้วยกันและสืบทอดความเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชนต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 จัดให้มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกและคนทำงาน เพื่อพัฒนา หรือแก้ปัญหาในการทำงานด้านต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน

ขั้นตอนที่ 4 จัดให้มีช่องว่างทางการทำงานร่วมกัน โดยมีการสื่อสารที่ง่ายต่อการ เข้าถึงทันสมัยและเป็นปัจจุบัน เช่น สร้างระบบการติดต่องานและสร้างเว็บไซต์ในอินเตอร์เน็ต และ เชื่อมโยงเครือข่ายเข้าด้วยกัน โดยอาจมีคอมทุนเป็นการพิเศษเพื่อดำเนินการ

เมื่อพิจารณาจากขั้นตอนต่าง ๆ ในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่ก่อร่างมาแล้ว อาจจะ สรุปได้ว่า การสร้างเครือข่ายมีขั้นตอนที่สำคัญ 2 ขั้นตอน คือ การเตรียมการก่อนสร้างเครือข่ายและ การดำเนินการจัดตั้งเครือข่ายดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการก่อนสร้างเครือข่าย เป็นขั้นตอนในการเตรียมความพร้อม ก่อนที่จะดำเนินการสร้างเครือข่ายซึ่งมีกิจกรรมสำคัญหลายประการคือ

1.1 การสร้างความตระหนักในปัญหาและจิตสำนึกในการรวมตัวของผู้ที่จะร่วมเป็น สมาชิก เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญของเครือข่ายและการเข้าร่วมกิจกรรมกับเครือข่าย

1.2 การให้ผู้ที่จะเป็นสมาชิกเห็นถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการร่วมเป็นสมาชิก อย่างชัดเจน ทั้งผลประโยชน์ของตนเองและผลประโยชน์ของชุมชน

1.3 การสรรหาระบบที่มีภาวะผู้นำเหมาะสม เพราะเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับของคน ในชุมชน สามารถจูงใจคนให้เป็นสมาชิกของเครือข่ายได้

1.4 การประชาสัมพันธ์เพื่อให้ผู้ที่สนใจได้ทราบข้อมูลของเครือข่ายอย่างกว้างขวาง และถูกต้อง สามารถนำมาใช้ประกอบในการตัดสินใจเป็นสมาชิกได้เร็วที่สุด

1.5 การเตรียมสถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ไว้ให้พร้อมและเพียงพอ เพื่อให้การดำเนินงาน ของเครือข่ายสะดวก รวดเร็วและดึงดูดคนให้เข้าร่วมเป็นสมาชิก

1.6 การติดต่อประสานงานกับบุคลากร กลุ่ม และองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้าง เครือข่าย เพื่อระดมพลังหรือศักยภาพมาใช้ในการจัดตั้งเครือข่ายให้ประสบความสำเร็จ

ขั้นตอนที่ 2 การดำเนินการจัดตั้งเครือข่าย มีกิจกรรมสำคัญคือ

2.1 การจัดประชุมผู้สนใจที่จะเป็นสมาชิกของเครือข่าย เพื่อทำความเข้าใจใน รายละเอียดต่าง ๆ และให้สมัครเป็นสมาชิก

2.2 การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิก เพื่อให้สมาชิกได้รู้จักกัน เกิดความ สนิทสนม เกิดความรู้สึกเป็นพากเดียวกัน พร้อมที่จะทำงานร่วมกันในเครือข่าย

2.3 การสร้างอุดมการณ์ร่วมระหว่างสมาชิก เพื่อสร้างความรัก ความผูกพันและอุทิศ ตนในการทำงานร่วมกับเครือข่าย

2.4 การร่วมกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์ เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ของเครือข่าย เพื่อให้สมาชิกเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของเครือข่าย รัก ห่วงใย เครือข่าย มุ่งมั่นที่จะดำเนินงานให้เครือข่ายประสบความสำเร็จ

2.5 การร่วมกำหนดโครงสร้าง ระเบียบ ข้อบังคับของเครือข่าย โดยพิจารณาถึงความเหมาะสม ความสามารถที่จะนำไปใช้ปฏิบัติร่วมกันได้ เพื่อให้สมาชิกอนับในความเป็นเครือข่าย

2.6 การคัดเลือกคณะกรรมการเพื่อทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน บริหารและจัดการเครือข่าย ไม่ให้ผู้ใดผู้หนึ่งตั้งตัวเป็นผู้ประสานงานหรือบริหารและจัดการเครือข่าย

2.7 การร่วมกันกำหนดแผนและโครงการของเครือข่าย เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ และเป้าหมายในการเข้ามาเป็นสมาชิกของเครือข่าย

2.8 การร่วมกันปฏิบัติงานตามแผนและโครงการที่ร่วมกันกำหนด เพื่อพนึกพลังของสมาชิกไปใช้ในการดำเนินงานของเครือข่ายอย่างเต็มที่

2.9 จัดเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผลการปฏิบัติงานของแต่ละคนแต่ละฝ่าย หลาย ๆ ครั้งเพื่อทราบถึงความสำเร็จและปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน

2.10 ร่วมกันสรุปบทเรียนจากเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้เป็นองค์ความรู้ใหม่ของเครือข่ายและชุมชน

2.11 นำองค์ความรู้ใหม่ไปทดลองและปฏิบัติในประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมาย

2.12 แบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่สมาชิกอย่างยุติธรรม

1.2.9 ประโยชน์ของการทำงานแบบเครือข่าย

การทำงานแบบเครือข่ายมีประโยชน์หลายประการดังต่อไปนี้ (สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, 2547 : 17 – 18)

1) ประโยชน์ที่อกลุ่ม/องค์กร และสมาชิกกลุ่ม/องค์กร คือ

(1) ก่อให้เกิดผลบางอย่างที่บุคคลคนเดียวหรือกลุ่ม/องค์กรเดียวทำให้เกิดไม่ได้

(2) ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิด ประสบการณ์ แรงบันดาลใจ และทักษะต่าง ๆ

(3) ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องหรือประเด็นปัญหาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ได้ลึกซึ้งชัดเจนมากยิ่งขึ้น เพราะมีแลกเปลี่ยนจากหลายคนหลายฝ่ายที่ร่วมแลกเปลี่ยนกัน

(4) ทำให้มีทางเลือกในการแก้ไขปัญหาที่หลากหลายขึ้น

(5) รองรับกิจกรรมได้ก้าวขวางๆ แต่มีประสิทธิภาพมากขึ้น ทำงานระดับ กิจกรรมได้ก้าวขวางๆ แต่เนื่อง

(6) เป็นพลังต่อรอง/คุ้มครองผลประโยชน์ให้กับสมาชิกของเครือข่าย

(7) มีช่องทางการแสวงหาและเข้าถึงแหล่งทุนได้มากขึ้น

(8) มีช่องทางร่วมกันคิดและแบ่งงานกันทำอย่างเป็นระบบ

2) ประโยชน์ต่อประชาชนและชุมชน คือ

(1) ทำให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคี เอื้ออาทร ให้กำลังใจและช่วยเหลือ กันในรูปแบบต่าง ๆ จนเกิดความเชื่อมั่นในแนวทางการพัฒนาโดยใช้พลังและทุนภายในเป็นฐาน นำไปสู่การพึ่งตนเองในระยะยาว

(2) ทำให้เกิดช่องทางการสื่อสารระหว่างประชาชนและชุมชนเพิ่มขึ้น

(3) ทำให้เกิดการยอมรับซึ่งกันและกันในชุมชน เห็นคุณค่าและศักยภาพของ ชุมชน

(4) ทำให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกรักท้องถิ่นมากขึ้น

3) ประโยชน์ต่อหน่วยงานภาครัฐในการพัฒนา คือ

(1) ลดงานที่ซ้ำซ้อนและลดการสิ้นเปลืองทรัพยากรของหน่วยงานภาครัฐ การ พัฒนา

(2) ทำให้หน่วยงานภาครัฐในการพัฒนาสามารถนำนโยบายการพัฒนาไปสู่การ ปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลาง

4) ประโยชน์ต่อนโยบายของรัฐ คือ

(1) รัฐสามารถได้รับข้อมูลข่าวสารปัญหาความต้องการของประชาชนและ ชุมชน ได้รวดเร็วขึ้น และสามารถนำไปกำหนดยุทธศาสตร์และแผนงานของประเทศ ได้อย่างตรงจุด

(2) นโยบายของรัฐสามารถถ่ายทอดลงสู่ประชาชน ได้อย่างรวดเร็วและตรง กลุ่มเป้าหมาย

1.2.10 ข้อจำกัดของการทำงานแบบเครือข่าย

การทำงานแบบเครือข่ายนอกจากจะมีประโยชน์ ยังมีข้อจำกัดบางประการ อีก ด้วย ซึ่งสรุปได้ดังนี้ (สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน. 2547 ; 18 – 19)

1) ด้านตัวบุคคล (กรรมการเครือข่าย/สมาชิก) คือ

(1) ขาดวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจนในการถักทอเครือข่าย คนหรือ องค์กรที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกเครือข่ายต่างมีความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของเครือข่ายไม่ตรงกัน

(2) กรรมการเครือข่ายขาดความรู้ความสามารถในการบริหารงานเครือข่าย การบริหารจัดการทุนทั้งในส่วนของงบประมาณ บุคลากร และทุนทางสังคม กรรมการเครือข่าย

นางแห่งจังหวัดมีอำนาจเป็นองค์กร ๆ หนึ่งที่มีเฉพาะกรรมการเครือข่ายเท่านั้น เป็นสมาชิก โดยไม่สนใจการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรที่เป็นสมาชิกบางเครือข่ายกรรมการไม่มีความสามารถในการระดมทุนมาใช้ในการทำงานของเครือข่ายและช่วยเหลือองค์กรสมาชิก นอกจากนี้หลายเครือข่าย กรรมการไม่ติดตามข่าวสารการเปลี่ยนแปลงของสังคม ทำให้ไม่สามารถบริหารงานเครือข่ายได้ตามความคาดหวังของสมาชิก

(3) แนวคิดและทัศนคติของประชาชนไม่เอื้อกับการเป็นเครือข่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่เชื่อในศักยภาพของตนเอง กลุ่ม/องค์กร และชุมชนของตน จึงไม่เชื่อว่า การเป็นเครือข่ายกันจะสามารถแก้ปัญหาของตนเองและชุมชนได้ นอกจากนี้ยังไม่มีรูปแบบความคิดที่จะพึงตนเอง และไม่ถือเป็นหน้าที่ในการร่วมกันทำงานกับเครือข่าย หวังจะให้กรรมการเครือข่ายทำงานต่าง ๆ แทนตน

(4) ไม่มีการพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่ขึ้นมาทดแทน ทำให้กรรมการเครือข่ายไม่มีการหมุนเวียนหรือถ่ายเทากัน เมื่อขาดผู้นำรุ่นเก่าไป เครือข่ายก็ล่ม

2) ด้านการบริหารจัดการของเครือข่าย คือ

(1) ขาดการเชื่อมต่อและการสื่อสารที่เป็นระบบระหว่างกรรมการเครือข่ายที่เป็นตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ กับสมาชิกของกลุ่มทำให้เครือข่ายไม่สามารถตอบสนองปัญหาของสมาชิกได้อย่างแท้จริงและขาดพลัง

(2) การรวมศูนย์อำนาจโดยคณะกรรมการของเครือข่ายมีการควบคุมและดำเนินงานเครือข่ายเพื่อประโยชน์ของตนหรือกลุ่มของตนมากกว่าเพื่อสมาชิกขาดการกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนแนวคิดและตัดสินใจร่วมกันตามบทบาทที่ควรจะเป็น

(3) องค์กรสมาชิกมีความแตกต่างกันมากเกินไป เช่น เครือข่ายองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นตามนโยบายพระอยู่ในเขตพื้นที่การปกครองเดียวกัน แต่องค์กรสมาชิกมีประเด็นปัญหาที่สนใจหรือเป้าหมายการดำเนินการที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง หากไม่มีการบริหารจัดการที่ดีโดยการ “แสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง” อาจทำให้การดำเนินกิจกรรมร่วมกันไม่เป็นเอกภาพ และไม่ยั่งยืน

(4) ขาดปัจจัยหรือทุนในการประชุมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอและการติดต่อสื่อสารกันอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเครือข่ายที่เกิดขึ้นใหม่แม้ว่าสมาชิกเครือข่ายอาจจะมีความตั้งใจและความเต็ยสลดสูง แต่หากไม่มีบุคลากรสนับสนุนจึงต้องเสียสละเงินส่วนตัว เครือข่ายจึงจำเป็นต้องจัดการให้มีบุคลากรไว้สนับสนุนเพื่อมีให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการสื่อสารต้องหยุดชะงัก

(5) การสื่อสารที่ไม่ชัดเจนทั่วถึง ซึ่งอาจเกิดขึ้นด้วยข้อจำกัดทางภาษาหรือวิธีการสื่อสาร ทำให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน หรือรู้ไม่เท่ากันในหมู่สมาชิก

(6) มีการแทรกแซงของหน่วยงานหรือองค์กรที่สนับสนุนเครือข่าย ซึ่งมักเกิดขึ้นในกรณีที่ผู้ให้การสนับสนุนมีเงื่อนไขมากหรือถือสิทธิ์ในฐานะผู้ให้ทุนเข้าแทรกแซงการทำงานของเครือข่าย

(7) ขาดการติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบ แม้เครือข่ายจำนวนมากมีการกำหนดตัวชี้วัดความก้าวหน้าหรือความสำเร็จของตนทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ

3) ด้านหน่วยงานภาคีการพัฒนาและหน่วยนโยบาย คือ

(1) หน่วยงานภาคีการพัฒนาและหน่วยนโยบายไม่เข้าใจเรื่องของเครือข่ายอย่างถ่องแท้ นอกจากนี้ยังไม่มีการประสานงานกันในการทำงานกับกลุ่มองค์กรและชุมชนยิ่งกว่านั้นหน่วยงานบางหน่วยมีทัศนคติในทางลบกับเครือข่ายองค์กรชุมชนด้วย

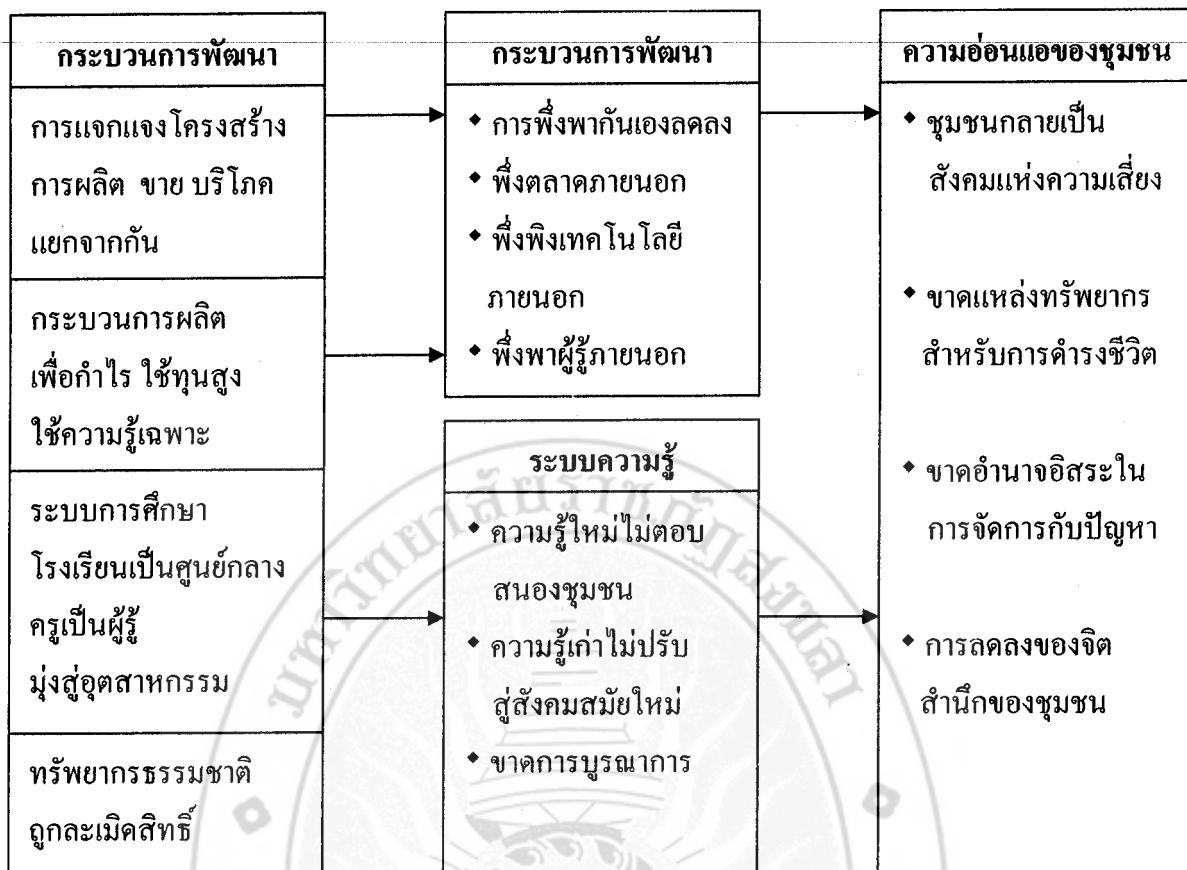
(2) หน่วยงานของรัฐไม่มีความเชื่อในศักยภาพของประชาชนและชุมชน จึงไม่สนับสนุนการทำงานของเครือข่ายองค์กรชุมชนในแนวทางการเสริมสร้างพลัง ทำให้เครือข่ายอ่อนแอ

(3) ขาดการยอมรับจากหน่วยงานท้องถิ่นและหน่วยงานรัฐเมื่อหน่วยงานดังกล่าวจะส่งเสริมหรือสนับสนุนกิจกรรมให้กับองค์กรสมาชิกเครือข่าย ก็ไม่ประสานงานผ่านกรรมการเครือข่าย แต่จะไปติดต่อกับกลุ่ม/องค์กรโดยตรง ทำให้เครือข่ายไม่สามารถทำประชyiนในการประสานแหล่งทุนและกิจกรรมให้กับกลุ่ม/องค์กรสมาชิกได้เท่าที่ควร

1.2.11 เครือข่ายชุมชนกับงานพัฒนา

สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน (2547 : 8 – 17) ได้สรุปสราระสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายชุมชนกับงานพัฒนาไว้ดังนี้

มีงานวิจัยจำนวนมากและหลักฐานเชิงประจักษ์จากหลายแหล่งชี้ชัดอยู่แล้วว่า ความเป็นชุมชนรวมทั้งศักยภาพในการพัฒนาองค์กรชุมชนถูกทำลายไปเนื่องจากการพัฒนาเศรษฐกิจในระบบทุนนิยมและการพัฒนาประเทศตามแนวคิดการสร้างความทันสมัย รศ.ดร.นภภารณ์ หวานนท์ และคณะ ได้ศึกษาปรากฏการณ์ของชุมชน 9 แห่ง เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนและชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการพัฒนาของรัฐกับความอ่อนแอกันของชุมชนอย่างชัดเจน เป็นแผนภูมิดังนี้

แผนภูมิที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการพัฒนาของรัฐกับความอ่อนแอกของชุมชน

สังคมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในช่วง 40 ปีที่ผ่านมา อันเป็นผลมาจากการพัฒนาตามแนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนาสังคมสู่ความทันสมัย การพัฒนาตามแนวทางดังกล่าวมีผลกระทบต่อชุมชนและลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชนหลายประการ ในทางที่ดีชุมชนส่วนมากมีความหลากหลายในชีวิตประจำวันมากขึ้น ทั้งในด้านสาธารณูปโภค เครื่องอุปโภคบริโภค และเครื่องอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน การสื่อสารโทรคมนาคม โอกาสในการศึกษาและการเข้าถึงบริการแหล่งเงินทุนต่าง ๆ ตลอดจนข่าวสารข้อมูลที่จำเป็นอย่างไรก็ตามผลกระทบโดยการพัฒนาที่มุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจและการผลิต แบ่งกันขาย มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเกินขอบเขตที่พอคิดจึงสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว การผลิตที่ต้องลงทุนมากขึ้นแต่ขายได้ไม่คุ้มทุนหรือรายรับ ไม่ทันรายจ่ายทำให้ชุมชนบนที่ดินใหญ่หนี้สินสันติ้ว ผู้คนจำนวนมากต้องอพยพเข้าไปขายแรงงานในเมือง ทำให้มีปัญหาอื่น ๆ ตามมาอีกมากmany เช่น ครอบครัวแตกแยก ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนห่างเหินขึ้น เพราะต้องดิ่นรนแก่ปัญหาหนี้สินและการยังชีพ และมีปัญหาใหม่ ๆ เกิดขึ้น เช่น ปัญหายาเสพติด อาชญากรรมและโรคเอดส์ เป็นต้น

ระบบการบริหารการพัฒนาแบบรวมศูนย์อ่านใจ ที่เน้นการสั่งการและนโยบายจากบ笮ลงล่าง แม้ว่าจะสะท้อนต่อการบริหารจัดการโดยภาครัฐ แต่ก็มีผลทำให้ความสามารถของชุมชน

ในการแก้ไขปัญหาของคนเมืองโดยระบบกฎหมายปัญญาและวัฒนธรรมดึงเดินต้องอ่อนแอลงไปมาก “พลัง” ของเครือข่ายความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่เคยเป็นทุนทางสังคมของทุกชุมชนกลับอ่อนเปลี่ยลงไป องค์กรหรือกลุ่มที่ถูกจัดตั้งขึ้นโดยโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในชุมชนส่วนใหญ่จะบริหารจัดการโดย กฏระเบียบของหน่วยสนับสนุนจากภายนอก ที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน จึงขาดจิตวิญญาณ ที่เป็นของชุมชน และขาดพลังในการเรื่องร้อยกันเป็นเครือข่าย

การพัฒนาที่เหมาะสมสำหรับยุคโลกาภิวัตน์คือ การพัฒนาที่มุ่งการพัฒนาสังคมไปพร้อม ๆ กับเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสถานภาพในสังคม เปิดกว้างให้กับกลุ่มองค์กรและประชาชนที่มีความสนใจหรือผลประโยชน์หลากหลายได้มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา สร้างระบบความสัมพันธ์ในสังคมเป็นแบบประชาธิปไตย และทำให้เกิดระบบต้องแสดงความรับผิดชอบในหน้าที่ต่อชุมชนอย่างชัดเจนมีระบบตรวจสอบกันเองภายในชุมชน เน้นการพัฒนาโครงการสร้างพื้นฐานทางสังคมในชุมชน ได้แก่ สิ่งเอื้ออำนวยให้การรวมกลุ่มทางสังคมเป็นกลไกนำไปสู่การทำงานร่วมกัน สร้างศักยภาพและลงทุนเพื่อการสร้างชุมชน มุ่งพัฒนาทุนทางสังคม สร้างเครือข่ายระหว่างการพัฒนาของชุมชนกับระบบการวางแผนเพื่อการพัฒนา เป็นการมองที่จุดแข็งและทุนในชุมชนมากกว่าความต้องการ ปัญหาและการขาดทรัพยากรของชุมชน (Robert Doyle. 1998)

จากแนวความคิดข้างต้น กล่าวได้ว่า การแก้ปัญหาวิกฤตของชาติรวมทั้งการจะดำเนิน อยู่ของชาติในอนาคต ไม่สามารถกำหนดและดำเนินการได้โดยภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว ภาคสังคมที่เข้มแข็งต่างหากที่จะเป็นผู้แสดงที่สำคัญ ซึ่งหมายความรวมถึงคนในทุกส่วนของสังคม ไม่ว่าจะเป็น นักธุรกิจ นายทุน หรือประชาชนคนธรรมดา รูปธรรมของการร่วมมือกันของประชาชน คือ การรวมกลุ่ม การจัดตั้งชุมชน สมาคม ไม่ใช่เฉพาะในกลุ่มของภาคธุรกิจเท่านั้น แต่สมาคมมีนับพันประเภท ตั้งแต่ด้านนันทนาการถึงปัญหาสังคม ทั้งที่จำกัดสมาชิกในแวดวงแคบ ๆ และเปิดกว้างทั่วไป หรือสมาคมขนาดใหญ่โดยที่มาถึงสมาคมขนาดเล็ก คนที่เข้าไปเป็นสมาชิกกลุ่มหรือสมาคมอาจมีความตั้งใจจะไปรวมกลุ่มเพื่อหาความรื่นเริง ฝึกอบรม หาความรู้ สร้างที่พักแรม สร้างโบสถ์ แยกจ่ายหนังสือ และอื่น ๆ กลุ่ม/สมาคมเหล่านี้ไม่ได้มีเฉพาะในชุมชน แต่ยังมีการรวมกลุ่มกันในโรงพยาบาล เรือนจำ หรือแม้แต่โรงเรียน คนอเมริกันเรียกสิ่งนี้ว่า “การสร้างสังคม” การรวมกลุ่ม ชุมชน หรือสมาคมเป็นรูปแบบหนึ่งของการสร้างเครือข่ายระหว่างปัจเจกบุคคล

จากการวิจัยองค์ประกอบร่วมของชุมชนที่เข้มแข็งหลายแหล่ง พบว่า ลักษณะที่โดดเด่นของชุมชนเข้มแข็ง คือจำนวนของความมานะพยายามที่ทุ่มเทให้กับการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม โดยในตอนแรกประชาชนจะมีการรวมกลุ่มขององค์กรเฉพาะกิจเล็ก ๆ เช่น กลุ่มพัฒนาท้องถิ่น หรือกลุ่มละแวกบ้าน เป็นช่องทางให้ประชาชนสามารถเริ่มเข้ามายังกับคนอื่น ๆ และเข้ามายังกับเรื่องราวของส่วนรวม ระดับต่ำมากที่เข้ามามีส่วนร่วมกว้างขวาง

และเข้มข้นในรูปของชุมชนของประชาชนที่มุ่งดำเนินกิจกรรม เพื่อส่วนรวมและองค์กรอำนวยความสะดวก (เช่น มูลนิธิชุมชน เป็นต้น) การที่กลุ่ม องค์กร ชุมชน และอื่น ๆ ที่มีในชุมชน จะเข้ามาอยู่ภายใต้ร่วมงานเดียวกัน ทำให้เกิดการติดต่อที่ยึดกลุ่มองค์กรต่าง ๆ เหล่านี้ทั้งหมดไว้ด้วยกันเป็นเครือข่าย การควบหาสามาคัญทั้งหมดทำหน้าที่เป็นซ่องทางการติดต่อสื่อสารระหว่างประชาชนในชุมชนอันทำให้กล้ายเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านการส่งเสริมกระบวนการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชนก็เป็นกลยุทธ์หนึ่งที่ภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนได้นำมาใช้

บนพื้นฐานของปรัชญาการพัฒนาที่ยึดมั่นในศักดิ์ศรีและศักยภาพของประชาชน การพัฒนาที่ทุ่มเทสรรพกำลังทั้งหมดที่มีให้กับการทำงานสร้างและพัฒนาศักยภาพรวมทั้งส่งเสริมนบทบาทของกลุ่ม/องค์กรประชาชนในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของตนเอง ครอบคลุมและชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในทุก ๆ ด้านของชุมชน ก็ได้ถูกนำมาใช้ในงานของกรมการพัฒนาชุมชนนับตั้งแต่สถาปานกรรณ์มาในปี 2505

งานพัฒนาชุมชนในอดีตเคยส่งเสริมให้หมู่บ้านและตำบลมีองค์กรบริหารงานพัฒนาที่มีศักยภาพในการค้นหาปัญหาของชุมชน คิด ตัดสินใจ วางแผน วางแผนการ ดำเนินงาน ติดตามประเมินผลและแก้ปัญหาของชุมชน องค์กรหลายองค์กรได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามวิัฒนาการของสังคมทั้งโดยการกระทำการของหน่วยงานอื่นและโดยนโยบายของกรมการพัฒนาชุมชนเอง จากคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน หรือกพม. มาเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน จากคณะกรรมการพัฒนาตำบล หรือกพต. มาเป็นสถาบัน มาเป็นองค์กรบริหารส่วนตำบล จากกลุ่มสตรีอาสาพัฒนา มาเป็นสมาคมสตรีพัฒนาชุมชนไทย จากอาสาพัฒนาชุมชน มาเป็นสมาคมผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน และเป็นเครือข่ายองค์กรพัฒนาชุมชนที่เรียกว่าสูนย์ประสานองค์กรชุมชน หรือศอช. ในระดับตำบลถึงจังหวัด

ปัจจุบัน เมื่อทุกภาคส่วนของสังคมต้องปรับตัวและทุ่มเทสรรพกำลังเข้าช่วยกันแก้ปัญหาของชาติด้วยการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน การปฏิรูปทางการเมืองให้เป็นการเมืองของประชาชนและการปฏิรูประบบราชการให้เป็นหน่วยงานที่ทำงานเพื่อประชาชน องค์กรชุมชนทุกองค์กรมีพลังความคิด พลังปัญญา พลังการขัดการ และพลังแรงงานที่สามารถเป็นกำลังสำคัญในการร่วมคิด ทำ แก้ปัญหาและพัฒนาภัยที่น้องประชาชนในชุมชน การสนับสนุนให้องค์กรถักทอกันเป็นเครือข่ายและร่วมกันขับเคลื่อนกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจึงสามารถเป็นกลยุทธ์หนึ่งในการพัฒนาความมั่นคงของชุมชนฐานรากให้เป็นภูมิคุ้มกันสำหรับประเทศไทย

ในขณะเดียวกัน แม้ว่าการเสริมสร้างพลังของชุมชนหลายแห่งถูกกระตุ้นส่งเสริมโดยกรมการพัฒนาชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน หลายหน่วยงาน แต่การก่อเกิดชุมชนที่เข้มแข็งหลายแห่งก็ได้ผ่านกระบวนการก่อร่างสร้างตัวของชุมชนเองมาเป็นระยะเวลาเวลานาน โดย

การสร้างระบบความรู้ของตนเองที่บูรณาการความรู้เกี่ยวกับความรู้ใหม่ภายในได้สภาพแวดล้อมที่มีความหลากหลายด้วยความพยายามที่จะอยู่รอด ระบบความรู้เป็นภูมิปัญญาที่กำหนดระบบความสัมพันธ์ของสังคม ชุมชนที่พึงความรู้ของตนเองในขณะที่พึงพาความรู้ภายนอกโดยไม่พึงพิงกัน เกินไป สามารถใช้ภูมิปัญญาในการมองได้ว่า มีปัญหาอะไรเกิดขึ้น และควรแก้ปัญหาอย่างไร ก็สามารถออยู่รอดและสะสมสร้างทุนทางสังคมจนเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งได้

มีชุมชนจำนวนไม่น้อยที่พยายามยึดหัวใจในแนวทางของการพัฒนาองค์กรเพื่อพัฒนาองค์กรโดยใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่คือการพนึก “น้ำใจ” และ “ภูมิปัญญา” ร่วมกันจัดการผลผลิตทรัพยากรของชุมชนอย่างสร้างสรรค์เพื่อการพัฒนาองค์กรในวันนี้ได้กลายเป็นสิ่งที่เรียกว่า “วิสาหกิจชุมชน” นอกจากนี้ยังมีการรวมตัวในลักษณะเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือกันและกันในการแก้ปัญหาด้านต่าง ๆ ที่แต่ละชุมชนเผชิญอยู่

ภายใต้สถานการณ์ที่ชุมชนเลือกเป็นทั้ง 4 ประเภท ปรากฏการณ์หนึ่งที่เกิดเป็นภาพซ่อนขึ้นมาในช่วง 10 – 15 ปีที่ผ่านมา และขยายขอบเขตอย่างรวดเร็ว คือ ความพยายามของชุมชนที่จะช่วยเหลือกันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันในการแก้ปัญหาในลักษณะ “เครือข่าย” โดยเฉพาะในกรณีที่ปัญหาใหญ่โต ซับซ้อน เกินกว่าที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในชุมชนจะจัดการได้ตามลำพัง การทำงานแบบเครือข่ายจะช่วยให้ชุมชนสามารถจัดการปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างครอบคลุมและเข้มแข็งยิ่งขึ้น เพราะการทำงานแบบเครือข่ายเป็นการประสานพลังที่มี “ผลประโยชน์ร่วมกัน” มีความสัมพันธ์กันในลักษณะเอ้า “จิตใจ” เป็นตัวตั้ง ภายใต้ “อุดมการณ์” ดีกวักัน

1.2.12 การพัฒนาเครือข่าย

การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชนเป็นภารกิจสำคัญอย่างหนึ่งของเครือข่าย เพราะเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่าย ทำให้เครือข่ายดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ ซึ่งได้มีผู้เสนอแนะแนวทางในการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนไว้หลายแนวทาง ดังต่อไปนี้

ขอบ เชิญกลัด และคนอื่น ๆ เสนอว่าการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นองค์กรประชาชนองค์กรหนึ่งควรมีวิธีการในการพัฒนาดังต่อไปนี้ (ปาริชาติวัลย์สตีฟ, และคนอื่น ๆ, 2543 : 345 – 346)

1. เปลี่ยนแปลงโครงสร้างและลักษณะองค์กรของเครือข่าย เช่น

1.1 ปรับปรุงภูมิปัญญาให้สอดคล้องกับสถานการณ์

1.2 จดทะเบียนเป็นองค์กรนิติบุคคล หลังจากพิจารณาถึงผลดีผลเสียและความจำเป็นอย่างรอบคอบแล้ว

1.3 มีการเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการบริหารตามกติกาที่ได้มีการตกลงกันไว้ในหมู่สมาชิก

1.4 ปรับโครงสร้างองค์กรโดยบูรณาภรณ์แผนกต่าง ๆ ให้เหมาะสม

2. การปรับปรุงการจัดการภายในองค์กร เช่น

2.1 มีความยึดหยุ่นในการทำงาน

2.2 มีความเป็นประชาธิปไตย รับฟังความคิดเห็น

2.3 มีการหาแหล่งที่ให้การสนับสนุนและการให้คำปรึกษาในด้านต่าง ๆ

เช่น การจัดระบบงานและรูปแบบการดำเนินงาน การจัดทำระเบียบภายในเครือข่าย เป็นต้น

วิชัย ตันศิริ (2536 : 13 – 14) มีความคิดเห็นว่าการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชนมีแนวทางในการดำเนินการดังนี้

1. การกระตุ้นความคิด ความไฟแรงทางความรู้ จิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน ห้องถูนและการมีส่วนร่วมในการพัฒนา เพื่อเพิ่มพูนปัจจัยความสามารถของสมาชิกและคนอื่น ๆ ใน การตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เหมาะสมกับการแก้ไขปัญหาของตนเองและชุมชน

2. การถ่ายทอด แลกเปลี่ยน และกระจายความรู้ ทั้งวิทยาการสาขาวิชาและภูมิปัญญาห้องถูน เพื่อสนับสนุนการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ ของชุมชนและเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ ทั้งของบุคคลและชุมชนทั้งความรู้ดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาภายในชุมชน สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ตลอดจนการปรับใช้วิทยาการสาขาวิชาให้เหมาะสมกับการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน

3. การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารที่มีอยู่ภายในเครือข่าย เพื่อให้ทุกฝ่ายได้อาศัย พึงพาซึ่งกันและกัน สามารถทราบถึงความเคลื่อนไหวของกันและกัน

4. การระดมและประสานการใช้ทรัพยากร บุคคล วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ และงบประมาณ เพื่อให้หน่วยต่าง ๆ ของเครือข่ายสามารถใช้ทรัพยากรเหล่านี้ร่วมกันเพื่อการพัฒนาเครือข่ายและชุมชน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดความซ้ำซ้อนและความสูญเปล่าให้มากที่สุด

ปาน กิมปี (2540 : 30 – 31) เสนอว่าแนวทางการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนที่สำคัญมี 2 ประการคือ

1. การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ การเสริมสร้างกิจกรรมให้สมาชิกของเครือข่ายและคนในชุมชนมีการแลกเปลี่ยน ถ่ายทอดความรู้ กระจายความรู้ ตลอดจนมีการเรียนรู้ย่างเป็นระบบ โดยการวิเคราะห์สภาพและปัญหา ตรวจสอบทางเลือกสำหรับการแก้ปัญหา ทดลองและสรุปผลการเรียนรู้ ซึ่งอาจทำได้ในระหว่างชาวบ้านคุยกันเองหรือชาวบ้านกับผู้นำหรือผู้รู้ในชุมชน

2. เสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ได้แก่ การประสานเชื่อมโยงหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชน และองค์กรภายนอกชุมชน เพื่อให้เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การพัฒนาคนที่เป็นสมาชิกของเครือข่าย พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกอย่างต่อเนื่อง ประสานสัมพันธ์อย่างรับรื่น โดยมีการระดมแหล่งทรัพยากร ความรู้ วิทยาการ วัสดุอุปกรณ์

อาการ สถานที่ เป็นต้น เป็นการเปิดโอกาสให้คนทุกคนในชุมชนสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง และยึดหยุ่นตามความต้องการของแต่ละคน

จิตติ มงคลชัยอรัญญา เสนอว่า การพัฒนาอยู่แล้วของครรช็งเป็นเครือข่าย ประเภทหนึ่งอาจดำเนินการได้ดังนี้ (ปาริชาติ วัลย์สตีเยอร์, และคนอื่น ๆ, 2543 : 277 – 279)

1. การปลูกจิตสำนึก คือการทำให้สมาชิกของเครือข่ายเกิดความตระหนักร่วม ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ และเกิดความต้องการที่จะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ให้หมดไป ตามกำลังและความสามารถ

2. การรวมพลัง จะเกิดขึ้นหลังจากสมาชิกได้มีคุณสมบัติที่กล่าวแล้วข้างต้น โดยเกิดความตระหนักร่วมการแก้ไขปัญหา จึงได้มีการพนับเพื่อแลกเปลี่ยนหรือตกลงที่จะดำเนินการบางอย่างร่วมกัน อาจจะเลือกผู้แทนมาทำหน้าที่ในการประสานความคิด ทำหน้าที่ดำเนินการติดต่อในนามของเครือข่าย และนำสมาชิกทำกิจกรรมในทิศทางที่ได้ตกลงกันไว้

3. การส่งเสริมความรู้ด้านเทคโนโลยี กระบวนการทางเทคโนโลยีทำให้สมาชิกที่มาร่วมต่างก็ได้ความรู้มากขึ้นและนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเชิญผู้ที่มีความรู้เหล่านี้มาจัดอบรมในชุมชนนั้นหรือชุมชนใกล้เคียงมาเป็นผู้ให้ความรู้หรือถ้าจำเป็นก็อาจเชิญวิทยากรที่มาจากภายนอกก็ได้

4. การบริหารการจัดการที่ดี เช่น การทำบัญชีเพื่อสร้างหลักฐานให้สมาชิกเกิดความไว้วางใจ การบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ หรือข้อตกลงต่าง ๆ หรือกิจกรรมต่าง ๆ เช่น บันทึกรายงานการประชุม บันทึกข้อตกลง บันทึกคะแนนที่ได้ตกลงไว้ การกำหนดกฎระเบียบ โดยสมาชิกเป็นผู้กำหนด การประสานงานภายในเป็นการส่งข่าวสารให้สมาชิกเข้าใจและเห็นว่าการกระจายผลประโยชน์เป็นไปอย่างยุติธรรม การประสานงานในระหว่างผู้แทนเครือข่าย เพื่อเข้าใจบทบาทและติดตามการทำงานตามระบบ ขั้นตอนของเครือข่าย การระดมทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกมาใช้ดำเนินงานเครือข่าย

5. กระบวนการสนับสนุน เช่น วัสดุอุปกรณ์ ปัจจัยต่าง ๆ หรือการเงิน เพื่อที่จะให้เครือข่ายมีศักยภาพสูงขึ้น ไม่รอแต่ทรัพยากรภายในเครือข่ายแต่อย่างเดียว เพราะจะทำให้การแก้ไขปัญหาล่าช้าอาจไม่ทันการ ต้องหาแหล่งสนับสนุนจากภายนอกเครือข่ายและภายนอกชุมชนด้วย

พัฒน์ บุณยรัตนพันธุ์ เสนอว่า การพัฒนาอยู่แล้วซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับเครือข่ายนั้นประกอบด้วย 8 ขั้นตอน คือ (ปาริชาติ วัลย์สตีเยอร์, และคนอื่น ๆ, 2543 : 270 – 271)

1. สถาปัตยกรรมก่อตั้ง เป็นการทำให้กลุ่มเล็ก ๆ มาร่วมกันเข้าเป็นเครือข่าย

2. การสร้างหน่วยนำร่อง โดยการนำเอาตัวแทนหรือผู้นำของแต่ละกลุ่ม สมาชิกมาร่วมกันเป็นหน่วยนำร่อง เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มและประสานงานประสานผลประโยชน์ระหว่างเครือข่าย

3. การสร้างผลประโยชน์ร่วม เพื่อช่วยให้สมาชิกเคลื่อนไหวไปในทิศทางเดียวกัน เกาะติดกันเพราเกิดผลประโยชน์ในกิจกรรมร่วมกัน สมาชิกต่างมีส่วนได้ส่วนเสียในกิจกรรมที่ดำเนินการ

4. การสร้างกิจกรรมพึ่งพา เป็นวิธีการที่สมาชิกต้องอาศัยซึ่งกันและกันโดยมีหน่วยนำร่วมเป็นตัวกลางช่วยเชื่อมโยงประสานสมาชิก

5. การผสมผสานวิชาการ เป็นการแลกเปลี่ยนและอาศัยความรู้ ทักษะตลอดจนความต้องการระหว่างสมาชิกเครือข่ายที่มีต่อกัน ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความสามารถและกิจกรรมที่ใหม่ ๆ ให้แก่เครือข่าย

6. การสร้างพลังร่วมในการดำเนินการร่วม โดยการส่งเสริมให้สมาชิกของเครือข่ายเกิดการร่วมทุน ร่วมวิชาการ ร่วมจัดการ ร่วมกำลังคน ร่วมกำลังวัสดุ ซึ่งถ้าร่วมกันได้มากเท่าไรเครือข่ายก็จะมีพลังมหาศาลเกิดขึ้นเท่านั้น

7. ลดความสัมภัยร่วม ได้แก่ การลดความสัมภัยเบื้องของแรงงาน วัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งด้านบริหารและการจัดการ ด้วยการระดมทรัพยากรต่าง ๆ มาใช้ร่วมกัน

8. การสร้างพลังต่อรอง คือการสร้างอำนาจของเครือข่ายในการรักษาผลประโยชน์และตำแหน่งเครือข่าย ไว้เพื่อเป็นพลังในการต่อสู้ของชนชั้น ซึ่งเกิดจากกระบวนการร่วมกันเป็นเครือข่ายอันเป็นหัวใจสำคัญยิ่งของการพัฒนาเครือข่ายและชนชั้น

จากแนวทางในการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชนที่กล่าวมาแล้ว อาจสรุปได้ว่าการพัฒนาเครือข่ายควรดำเนินการดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาสมาชิกของเครือข่ายให้มีคุณภาพ เพื่อให้มีความรู้ความสามารถในการดำเนินงานให้กับเครือข่าย เช่น ความรู้ ความสามารถในการศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์หรือปัญหาต่าง ๆ การจัดทำแผนและโครงการเพื่อแก้ไขปัญหา การบริหารจัดการเครือข่าย การทำงานร่วมกับผู้อื่น ได้ดี การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ การมีคุณลักษณะต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับการดำเนินงานของเครือข่าย เป็นต้น

2. การพัฒนาแกนนำของเครือข่าย ทั้งการพัฒนาให้มีคุณภาพเช่นเดียวกับสมาชิกทั่ว ๆ ไป และการสร้างภาวะผู้นำที่มุ่งเน้นการเติบโต ผลกระทบเชิงบวก ทักษะในการเป็นผู้ประสานงานไม่ใช่เป็นผู้สั่งการ ทักษะในการจูงใจคน ทักษะในการพูดต่อหน้าชนชั้น การมีเทคนิคพิเศษในการจัดกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม เป็นต้น

3. การพัฒนาระบบบริหารและจัดการเครือข่าย ควรดำเนินการให้ระบบการบริหารและจัดการเครือข่ายมีความยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมของสถานการณ์ มีความคล่องตัวในการดำเนินงาน มีการกระจายศูนย์ประสานงานและเชื่อมโยงกันอย่างทั่วถึง มีช่องทางในการติดต่อสื่อสารที่หลากหลาย รวดเร็ว สามารถขับเคลื่อนการทำงานของเครือข่ายให้มีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่องและดีขึ้นอยู่เสมอ

4. การระดมศักยภาพของสมาชิกมาใช้ให้เกิดพลังสูงสุด สมาชิกและแกนนำของเครือข่ายแต่ละคนต่างล้วนมีศักยภาพหรือความสามารถทั้งที่เหมือนกันและแตกต่างกัน ทำให้เครือข่ายมีศักยภาพที่หลากหลาย เครือข่ายควรเปิดโอกาสให้สมาชิกและแกนนำได้แสดงศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่และสนับสนุนศักยภาพเข้าด้วยกัน เพื่อร่วมศักยภาพของเครือข่ายให้เกิดพลังสูงสุด

5. สนับสนุนส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน หัวใจสำคัญในการดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน คือ การเรียนรู้ร่วมกัน เครือข่ายจึงต้องนำกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนอย่างแท้จริงมาใช้ในการดำเนินงาน เช่น การจัดเวทีประชาคมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ของชุมชนและสังคม การสรุปบทเรียนในการดำเนินงาน การนำวิทยากรจากภายนอกมาให้ความรู้ การติดตามผลการดำเนินงาน การปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินงาน เป็นต้น

6. การสร้างวัฒนธรรมเครือข่ายให้เกิดขึ้นในกลุ่มสมาชิก วัฒนธรรมของการทำงานแบบเครือข่ายคือการเรียนรู้ร่วมกัน การทำงานเป็นกลุ่ม การเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน เป็นต้น เครือข่ายต้องนำมาใช้ในการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ จนกระทั่งกลายเป็นวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของสมาชิกที่ประพฤติ ปฏิบัติในชีวิตประจำวันซึ่งเป็นการพัฒนาเครือข่ายอีกแนวทางหนึ่ง

7. การทำเครือข่ายให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ เป็นการพัฒนาเครือข่ายต่อเนื่องจากการสนับสนุนส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและการสร้างวัฒนธรรมเครือข่ายให้เกิดขึ้นในกลุ่มสมาชิก โดยเครือข่ายพัฒนาเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ที่ทำให้เครือข่ายมีความเข้มแข็งมั่นคงและยั่งยืน

8. การจัดทำแผนพัฒนาเครือข่ายอย่างเป็นระบบ บนพื้นฐานของการเรียนรู้ร่วมกันอันเป็นผลมาจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์ของสมาชิกทั้งแผนระยะสั้น แผนระยะกลางและแผนระยะยาว เพื่อพัฒนาสมาชิกแกนนำ ระบบการบริหารจัดการ แผนและโครงการกิจกรรม การขยายผลของเครือข่าย เป็นต้น การมีแผนพัฒนาเครือข่ายอย่างเป็นระบบทำให้มีกิจกรรมการพัฒนาเครือข่ายที่ชัดเจน ในระยะเวลาที่แน่นอน โดยมีผู้รับผิดชอบโดยตรง ซึ่งถ้าหากเป็นเครือข่ายขนาดใหญ่หรือประสบปัญหาในการดำเนินงานมาก ก็อาจจะกำหนดส่วนงานหรือบุคคลขึ้นรับผิดชอบกิจกรรมการพัฒนาเครือข่ายโดยตรงก็ได้

9. การจัดระบบสนับสนุนส่งเสริมการดำเนินงานของสมาชิก นอกจากการพัฒนาระบบบริหารและขั้นการเครือข่ายแล้ว การจัดระบบสนับสนุนส่งเสริมการดำเนินงานของสมาชิกที่เป็นการพัฒนาเครือข่ายอีกแนวทางหนึ่ง ทั้งการเสริมสร้างบรรยาค่าที่เอื้ออำนวยต่อการทำงานแบบเครือข่าย เทคนิค วิธีการ ระบบสารสนเทศ เทคโนโลยีที่เหมาะสม ทุนและทรัพยากรต่างๆ ความสำเร็จในชีวิตส่วนตัวของสมาชิก เป็นต้น

10. การนำเทคนิคชีวิตการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมมาใช้อย่างเหมาะสม การดำเนินงานเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชนมีลักษณะเป็นการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมที่มี

เทคโนโลยีการซึ่งสามารถนำมาใช้ในการดำเนินงานได้หลายวิธีและมีการพัฒนาอย่างเสมอ เครือข่ายต้องรู้ขักเทคนิคที่ใช้ในการใหม่ ๆ สามารถเดือดกับเทคนิคที่การมาใช้ให้เหมาะสมกับสมัยนิยมและกิจกรรมของเครือข่าย

1.3 แนวความคิดเกี่ยวกับเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน

1.3.1 ความหมายของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน

คำว่า “เครือข่ายวิสาหกิจ” มาจากคำภาษาอังกฤษว่า “Cluster” ซึ่งเป็นแนวคิดในการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมที่ริเริ่มโดยศาสตราจารย์ไมเคิล อี พอร์เตอร์ (professor Michael E. Porter) แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด สหรัฐอเมริกา ได้ให้ความหมายของ “เครือข่ายวิสาหกิจ” ว่า คือ กลุ่มของธุรกิจ และสถานบันที่เกี่ยวข้องมาร่วมตัวดำเนินกิจการอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน (Geographical Proximity) มีความร่วมมือ เกื้อกัน ช่วยเหลือ เสริมกิจการซึ่งกันและกันอย่างครบวงจร (Commonality & Complementarity) ทั้งในแนวตั้งและแนวนอน โดยความชื่อมโยงในแนวตั้ง (Vertical Linkages) เป็นความชื่อมโยงของผู้ประกอบการธุรกิจ ตั้งแต่ธุรกิจต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ และความชื่อมโยงแนวนอน (Horizontal Linkages) เป็นความชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมสนับสนุนต่าง ๆ รวมทั้ง ธุรกิจให้บริการ สมาคมการค้า สถาบันการศึกษาและฝึกอบรม สถาบันวิจัยและพัฒนา ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อbring ความร่วมกันคือ การเพิ่มผลิตภาพ (Productivity) ซึ่งถือเป็นปัจจัยหลักในการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันที่ยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนแห่งชาติ. 2547 : 1)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในการแข่งขันของประเทศ และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547 : 38 – 49) ได้ศึกษาพัฒนาการและปัจจัยแห่งความสำเร็จของเครือข่ายวิสาหกิจในประเทศต่าง ๆ พบว่าแต่ละเครือข่ายวิสาหกิจมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว การพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจจึงแตกต่างกันออกไปไม่มีสูตรสำเร็จแบบพิมพ์เขียว แต่ต้องเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับบริบทการพัฒนา hely ด้านสถานการณ์ในแต่ละช่วงเวลาและระดับการพัฒนาของแต่ละเครือข่ายอีกด้วย และได้สรุปสาระสำคัญของเครือข่ายวิสาหกิจไว้วังนี้

1.3.2 การเกิดเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน

เครือข่ายวิสาหกิจเกิดขึ้นใน 2 ลักษณะ คือ

- 1) การริเริ่มจากภาคเอกชน มีลักษณะเป็นแบบการมีส่วนร่วมเท่าเทียมกัน (Bottom up Approach) โดยธุรกิจหลักในเครือข่ายวิสาหกิจรวมกลุ่มกันเพื่อดำเนินการผลักดันการพัฒนา และอาศัยสื่อมวลชนในการประชาสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจที่ตรงกันและประสานงานในการกำหนดเป้าหมายแนวทางและกลยุทธ์ในการดำเนินการร่วมกันเพื่อพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจ

ของตนเอง ก็จะนำเสนอให้รัฐบาลทราบ และทำความตกลงเพื่อร่วมดำเนินการในกิจกรรมบาง ประการต่อไป

2) การริเริ่มจากภาครัฐ มีลักษณะเป็นแบบไม่เท่าเทียมกัน (Top – down Approach) โดยภาครัฐเป็นผู้กำหนดเครือข่ายวิสาหกิจที่จะดำเนินการส่งเสริม และจัดการประชุมผู้ที่เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมนั้น ๆ เพื่อให้ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องมาร่วมมือกันจัดทำและพัฒนา เครือข่ายวิสาหกิจของตน และร่วมกันกำหนดเป้าหมายการพัฒนาร่วมกันของอุตสาหกรรม ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการจะมาจากการเอกชนและภาครัฐ และภาครัฐจะทำหน้าที่เป็นผู้ให้การ อำนวยความสะดวกในการดำเนินงานของภาคเอกชน และติดตามประเมินผลการดำเนินงานการ พัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจโดยรวม

1.3.3 การเติบโตของเครือข่ายวิสาหกิจ

เครือข่ายวิสาหกิจมีการเติบโตใน 3 ลักษณะดังนี้

1) เติบโตด้วยความร่วมมือ คือ ผู้ประกอบการธุรกิจที่เกี่ยวข้องเห็นความสำคัญ ของการรวมกลุ่มเพื่อร่วมมือกันพัฒนาอุตสาหกรรมให้เติบโต จึงพัฒนาจนมีความร่วมมือที่เข้มแข็ง จากนั้นจึงมุ่งร่วมมือกันพัฒนาปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ ที่จะสนับสนุนให้เครือข่ายวิสาหกิจมี “ความเก่ง” และสามารถเติบโตก้าวหน้าอย่างมั่นคงต่อไป

2) เติบโตด้วยความเก่ง หรือการพัฒนาความเข้มแข็งของปัจจัยพื้นฐานสำหรับ เครือข่ายวิสาหกิจก่อน 既然นี้จึงเกิดการรวมตัวของผู้ประกอบการและเริ่มเห็นความสำคัญของ การสร้างความร่วมมือระหว่างกันในด้านต่าง ๆ จนท้ายที่สุดสามารถนำพาเครือข่ายวิสาหกิจไปสู่ ความสำคัญได้

3) เติบโตด้วยการพัฒนาทั้งในด้านความเก่งและความร่วมมือ ไปพร้อม ๆ กัน ตลอดช่วงเวลาของวิวัฒนาการของเครือข่ายวิสาหกิจ

1.3.4 แนวทางในการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจ

1) การสร้างความร่วมมือ (Strength of Linkages) หมายถึง การสร้างความ เชื่อมโยงร่วมมือกันอย่างเข้มแข็งของธุรกิจที่เกี่ยวข้องในเครือข่ายวิสาหกิจ โดยมีการกำหนด เป้าหมายร่วม (Core Objective) และกลยุทธ์การพัฒนาร่วมกัน สถาบันหรือสมาคมการค้าของ เครือข่ายวิสาหกิจจะมีบทบาทมากในการเป็นแกนหลักประสานความร่วมมือทั้งในระหว่างธุรกิจ ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในเครือข่ายวิสาหกิจและระหว่างธุรกิจกับหน่วยงานภาครัฐและสถาบันวิจัยการ พัฒนาต่าง ๆ

2) การสร้างความเก่ง (Sophistication – of – Cluster) ซึ่งเป็นการสร้าง ความสามารถหรือศักยภาพของปัจจัยพื้นฐานของประเทศ อุตสาหกรรมที่เอื้อหรือส่งเสริมเครือข่าย วิสาหกิจ ทั้งทางด้านบุคลากร วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ปัจจัยทุน โครงสร้างพื้นฐาน

วัฒนธรรม สถาบันวิจัยและพัฒนา ภาควิชาคห บริบทของการแข่งขัน ตลอดจนการดำเนินกลยุทธ์ของธุรกิจต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในเต็มเครือข่ายวิสาหกิจ

1.3.5 ปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจ

การพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจให้ประสบความสำเร็จ ประกอบด้วยปัจจัยสำคัญดังต่อไปนี้

1. การมีความเข้าใจร่วมกันในทิศทางเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Direction) ของผู้ที่เกี่ยวข้องในเครือข่ายวิสาหกิจ การร่วมกันกำหนดและยอมรับในกลยุทธ์ร่วมเพื่อที่จะสร้างเสริมความสามารถในการแข่งขันของเครือข่ายวิสาหกิจโดยรวม
2. การมีกิจกรรมหลักที่เป็นผู้นำในการรวมกลุ่มของเครือข่ายวิสาหกิจ
3. การมีปฏิสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นและยั่งยืนระหว่างธุรกิจและผู้ที่เกี่ยวข้องในเครือข่ายวิสาหกิจ ในการแลกเปลี่ยนความรู้ ข้อมูลข่าวสาร รวมทั้งการติดตามความก้าวหน้าของการดำเนินการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจ
4. การประสานความร่วมมือและบริหารจัดการความสัมพันธ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายที่อยู่ในเครือข่ายวิสาหกิจ
5. การมีที่ปรึกษาหรือผู้ที่ทำหน้าที่อำนวยความสะดวก (Advisor / Facilitator) ในการรวมกลุ่มและการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจ
6. การแสดงบทบาทที่เหมาะสมของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในเครือข่ายวิสาหกิจ โดยการรู้เป็นผู้ให้การสนับสนุนเชิงนโยบายและโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เพื่อสร้างบรรยายกาศการแข่งขันที่ดีของภาคเอกชน ในขณะที่ภาคเอกชนมีบทบาทนำในการผลักดันเครือข่ายวิสาหกิจไปสู่ เป้าหมายร่วมที่กำหนด ส่วนภาคสถาบันการศึกษา สถาบันวิจัยและพัฒนา และสถาบันเฉพาะทาง จะต้องเป็นแกนหลักในการพัฒนาเทคโนโลยี นวัตกรรม และทักษะความรู้ของบุคลากรให้สนับสนุนการเติบโตของเครือข่ายวิสาหกิจ

1.3.6 ความหมายของเครือข่ายวิสาหกิจ

ความหมายของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทยจะยึดถือตามความหมายของพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 (2548 : 2) ซึ่งให้ความหมายไว้ว่า เครือข่ายวิสาหกิจ หมายถึง คณะบุคคลที่รวมตัวกันโดยมีวัตถุประสงค์ในการทำกิจกรรมอย่างหนึ่งอย่างใด เพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่าย

1.3.7 สภาพปัจจัยของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (ม.ป.ป. : 1 – 2) ได้สรุปสภาพปัจจัยของการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนที่เกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ไว้ดังนี้

1) ด้านการจัดการธุรกิจ การตลาด และเงินทุน ผู้ผลิตพื้นบ้านส่วนใหญ่ประสบปัญหาการขาย ขาดความรู้ด้านการจัดการธุรกิจ การจัดการเงินทุนหมุนเวียน และการตลาด การ

บริหารจัดการลดต้นทุน เป็นผลให้ผู้ผลิตได้ผลตอบแทนต่ำ ในขณะที่ผลิตภัณฑ์บางชนิดมีราคาสูง ในทักษะของผู้ซื้อ

2) **ด้านคุณภาพผลิตภัณฑ์ ปัญหาตลาดที่มีจำกัด เนื่องมาจากคุณภาพผลิตภัณฑ์ ยังไม่ได้มาตรฐาน ผู้บริโภคขาดความมั่นใจในคุณภาพและความปลอดภัย โดยเฉพาะกระบวนการผลิตอาหารแปรรูปพื้นบ้านส่วนใหญ่ยังไม่ถูกสุขลักษณะ**

3) **ด้านวัตถุดิบ เส้นใยฝ้าย เส้นไหม ส่วนใหญ่ซื้อจากต่างประเทศมีราคาสูง นอกจากนี้ยังขาดความหลากหลายของชนิดเส้นไขธรรมชาติ และสีข้อมธรรมชาติเริ่มมีจำกัด**

4) **ด้านการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ โดยเฉพาะผ้าทอพื้นบ้าน ยังขาดการออกแบบให้เป็นที่นิยมของคนรุ่นใหม่ ส่วนการบรรจุหีบห่ออาหารแปรรูปพื้นบ้านยังไม่เหมาะสม ทั้งในด้านการป้องกันการปนเปื้อน และการพกพาสำหรับผู้บริโภค**

5) **ด้านการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ทำเป็นส่วน ๆ ตามความสนใจของนักวิชาการแต่ละสาขา กระจัดกระจาย และขาดการสนับสนุนให้ทำงานวิจัยครบวงจร**

6) **ด้านการถ่ายทอดเทคโนโลยี พนักงานชำนาญของหน่วยงานส่งเสริมและให้การสนับสนุน ทำให้ชาวบ้านสับสน กระบวนการถ่ายทอดเทคโนโลยียังใช้วิธีการ “ให้ความรู้ด้านเนื้อหา” มากกว่า “การกระตุ้นให้คิดค้นหาวิธีการของตนเอง” ในขณะเดียวกันลักษณะการส่งเสริมยังไม่ตรงตามความต้องการของผู้ผลิต ขาดความต่อเนื่อง และไม่มีการต่อยอดกันและกัน การส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนยังขาดกระบวนการและกลไก**

7) **พัฒนาทั้งระบบอย่างครบวงจร และขาดการบริหารจัดการภาพรวม ทำให้การพัฒนาผลิตภัณฑ์พื้นบ้านย່องยຸกันที่**

8) **ด้านบทบาทของการรัฐในการพัฒนาและส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีเป็นจำนวนมาก คือ กรมส่งเสริมการเกษตร กรมการพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ และโครงการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์สุขภาพในชุมชน ยังไม่มีการร่วมกันทำงานในรูปแบบของภาคีและเครือข่ายที่ชัดเจน ทำให้เกิดการปฏิบัติงานที่ซ้ำซ้อน ต่างฝ่ายต่างทำ ขาดการบูรณาการเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะด้านหรือแยกส่วน ยังไม่เป็นการแก้ไขปัญหาและพัฒนาแบบองค์รวม (Holistic)**

1.3.8 การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

จุดมุ่งหมายของการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ เพื่อการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน เพื่อสร้างโอกาสและรายได้ของชุมชนฐานรากให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน (ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชน เลขที่ 9 กระทรวงมหาดไทย. 2546 : 41)

**ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนมีอยู่ที่
ศาสตร์ที่สำคัญดังนี้ (ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชน เขตที่ 9 กระทรวงมหาดไทย. 2546 : 41)**

**1) ด้านทุน เพื่อบริหารจัดการกองทุนด้านเศรษฐกิจให้มีความเข้มแข็งในการ
สนับสนุนวิสาหกิจชุมชน**

**2) ด้านการผลิต เพื่อบริหารจัดการทุนทางสังคมของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น
และเทคโนโลยีที่เหมาะสมให้เกิดการเพิ่มมูลค่าเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน มุ่งสู่วิสาหกิจชุมชนในระดับ
ครัวเรือน ระดับชุมชน ระดับธุรกิจและเชื่อมโยงวิสาหกิจชุมชนสู่ความพอเพียงและพึ่งตนเอง**

3) ด้านการตลาด เพื่อแสวงหาและส่งเสริมการแสดงและจำหน่ายสินค้าชุมชน

4) ด้านรายได้ เพื่อแสวงหารายได้และลดรายจ่ายในการยกระดับครัวเรือน

**1.3.9 ประโยชน์ของวิสาหกิจชุมชนต่อเกษตรกร วิสาหกิจชุมชนมีประโยชน์ต่อ
เกษตรกร ดังต่อไปนี้ (กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. น.ป.ป. : 16)**

**1) ทำให้เกษตรกรในระดับชุมชนมีความมั่นคงในการประกอบธุรกิจได้รับการ
รับรองตามกฎหมาย**

**2) เป็นการส่งเสริมความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาความสามารถในการ
จัดการตรงตามความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกร**

**3) ทำให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง พึงพาตนเองได้มีความพร้อมที่
จะพัฒนาสำหรับการแข่งขันทางการค้าในอนาคต**

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์กะปิใน
ภาคใต้ยังมีน้อย ส่วนใหญ่จะเป็นงานวิจัยที่เกี่ยวกับอาหารแปรรูปประเภทอื่น ๆ ซึ่งสามารถ
นำมาใช้เป็นแนวทางในการวิจัยได้ดังนี้

มาโนนชัย นวลสาระ (2546 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลสำเร็จต่อธุรกิจ
ชุมชน กรณีผลิตภัณฑ์กะปิหมูบ้านเกาะ雷ต ตำบลลดอนสัก อำเภอตอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี
ผลการวิจัยพบว่า ชาวเกาะ雷ตส่วนใหญ่ คือ ร้อยละ 90 ยังคงประกอบอาชีพการประมง มีการ
เปลี่ยนแปลงวิธีการในการประกอบอาชีพประมง เช่น เครื่องมือในการประมง มีการนำเทคโนโลยี
ใหม่ ๆ เข้ามาใช้ ต้องหาแหล่งทรัพยากรใหม่ ๆ ที่ห่างไกลออกไป ทำให้เกิดอาชีพเสริม คือ การ
แปรรูปวัตถุคุณจากธรรมชาติ โดยเฉพาะอาหารทะเล คือ ผลิตภัณฑ์กะปิ กุ้งแห้ง เป็นต้น ซึ่งได้มี
การพัฒนารูปแบบ โครงสร้างการผลิตและการตลาด และได้เข้ามานำบทบาทในการจัดการธุรกิจ
ชุมชน มีการจัดทำเครือข่ายกับชุมชนอื่น ๆ โดยได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากหน่วยงานทางวิชาการ
ทำให้มีสินค้าหลากหลาย ไม่ถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง โดยได้รับการประกันราคาโดยรวม
ละ 75 บาท ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงพอยกับสภาพความเป็นอยู่และการค้าขายที่เป็นอยู่ใน

ปัจจุบัน มีการรวมตัวกันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น โครงการกองทุนหมู่บ้านและโครงการพัฒนาเครือข่ายชุมชนผลิตภัณฑ์ประยุปอาหารทะเล เป็นต้น ส่วนปัจจัยที่ทำให้ธุรกิจของชุมชนประสบความสำเร็จมี 6 ประการ คือ 1. มีภูมิปัญญาท้องถิ่น 2. การส่งเสริมจากภาครัฐ 3. ผู้นำชุมชนมีความรู้ความสามารถ 4. ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความสำคัญกับการตลาด ด้วยการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง 5. การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มโอกาสในการได้เปรียบทางการค้า 6. มีแนวคิดในการจัดการทรัพยากรของตนเอง โดยการมุ่งใช้ทรัพยากรให้เกิดประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น การแบ่งปันผลประโยชน์ เป็นต้น

สา稻ช เนติธรรมกุล (2546 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัย เรื่อง ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ศึกษากรณีชุมชนปากเกร็ด อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านปากเกร็ด มีผลิตภัณฑ์ที่สำคัญ คือ ผลิตภัณฑ์ประยุปจากทะเล เช่น กะปี น้ำปลา ถุงแห้ง หอยนางรม หอยแครง ปลาเค็ม โดยมีชื่อเฉพาะของชุมชนเอง ชื่อวิสาหกิจชุมชนที่มีอยู่แล้ว ได้แก่ การเลี้ยงหอยนางรม การเลี้ยงหอยแครง การประมงชายฝั่งและวิสาหกิจชุมชนที่ควรส่งเสริม คือ 1. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการนำชุมชนการเลี้ยงหอยนางรม หอยแครง และชนทัศนียภาพป่าชายเลน 2. การแปรรูปผลผลิตจากทะเล เช่น กะปี น้ำปลา ปลาเค็ม โดยมีชื่อเป็นของชุมชนเอง ส่วนปัญหาที่เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจชุมชนบ้านปากเกร็ด คือหนึ่งในสิ่งที่เกิดจาก การถูกขึ้นเงินไปลงทุน แต่ชุมชนมีต้นทุนทางสังคมที่จะนำไปสู่การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนหลายประการ คือ 1. ชุมชนมีผู้นำเป็นจำนวนมาก 2. คนในชุมชนมีแนวคิดในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ 3. คนในชุมชนรักและผูกพันกับชุมชน พร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน 4. คนในชุมชนได้เรียนรู้และตระหนักรถึงปัญหาของตนเองแล้ว และพยายามค้นหาวิธีแก้ไขปัญหา

คำริห ภูรตะวงศ์ (2546 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ระบบตลาดและราคาสินค้าของธุรกิจชุมชนจังหวัดศรีธรรมราช กรณีศึกษาการผลิตถุงแห้ง โดยใช้ชุมชนท่าสูงบน ตำบลท่าศาลา จังหวัดศรีธรรมราช เป็นพื้นที่ในการวิจัย ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนท่าสูงบนเกิดขึ้นมาแล้วไม่น้อยกว่า 100 ปี ชาวบ้านประกอบอาชีพการผลิตถุงแห้งมาเป็นเวลานาน แต่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบตามการตลาดน้ออย่างของทรัพยากรชายฝั่งทะเล ทำให้อาชีพการผลิตถุงแห้งของชุมชนต้องหยุดไป คนในชุมชนกล้ายเป็นเพียงผู้รับจ้างปอกถุงและคัดถุง มีรายได้เพียงวันละไม่กี่บาทและไม่แน่นอน วิธีชีวิตรของชาวบ้านผูกติดกับทุนผู้ประกอบการผลิตถุงแห้ง ทำให้ชาวบ้านได้ตระหนักรถึงอนาคตว่าจะทำอย่างไร จึงทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการที่จะช่วยกันหาทางออกให้กับชุมชน โดยการรวมกลุ่มกองทุนการเงินของชุมชนเพื่อร่วมเงินทุนของชุมชนไปสู่การผลิตของชุมชน ด้วยการนำเงินไปซื้อถุงสดและสร้างโรงเตี๊ยงของชุมชน ร่วมกันผลิต ร่วมกันจำหน่ายและแบ่งปันผลประโยชน์ให้กับสมาชิกในชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถพื้นฟูธุรกิจถุงแห้งที่มีศักยภาพของชุมชนซึ่งมีแนวโน้มจะสูญหายไป ทำให้ชุมชนมีความหวังอีกครั้งหนึ่ง

พัฒนา โภนไสava (2546 : บพคดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาศักยภาพทางการตลาดเพื่อเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการเรียนรู้การพัฒนาธุรกิจชุมชน : กรณีศึกษาผลิตภัณฑ์ประรูปและถนนอาหารกลุ่มแม่น้ำบ้านโภกค่าย ตำบลหัวนาคำ อำเภอทางตอนกลาง จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนหมู่บ้านโภกค่ายมีความเชื่อทางด้านวัฒนธรรมประเพณีอย่างเคร่งครัด มีความสามัคคี มีอาชีพหลักคือการทำนา มีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาอาชีพทำนา แต่สภาพทางภูมิศาสตร์ ภัยภาพ และชีวภาพ ไม่เอื้ออำนวยมากนัก กล่าวคือ การขาดดินและน้ำที่เหมาะสม (ดินเค็ม น้ำเค็ม) ทำให้เป็นปัญหาพื้นฐานของการผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ ดังนั้นชุมชนจึงต้องหาอาชีพเสริมรายได้ โดยการประกอบธุรกิจอื่น เช่น ค้าขาย เลี้ยงปลา ปลูกพืชสวนครัว ทอผ้า ทอเสื่อ ตัดเย็บเสื้อผ้าและผลิตภัณฑ์ประรูปและถนนอาหาร ในด้านศักยภาพทางการตลาดของการประกอบธุรกิจของชุมชน พบว่าชุมชนมีปัญหาด้านกำลังการผลิตไม่เพียงพอ มีปัญหาทางด้านปัจจัยการผลิต คือ ขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ ขาดแคลนแรงงานเพื่อการผลิต ขาดแคลนเงินลงทุนและเงินทุนหมุนเวียน มีปัญหาด้านองค์ประกอบทางการตลาด คือ ผลิตภัณฑ์ยังไม่ได้มาตรฐาน ราคาขายต่ำแต่ต้นทุนสูง การจัดจำหน่ายไม่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากขาดแคลนแรงงานและพาหนะขนส่ง ซึ่งมีแนวทางในการแก้ไขคือ จัดทำโครงการช่วยเหลือจากภาครัฐ วางแผนขยายและเพิ่มผลิตภัณฑ์ประรูปและถนนอาหาร วางแผนจ้างแรงงานเพื่อการผลิตและการขนส่ง และปรับปรุงคุณภาพผลิตภัณฑ์

ประยัดค สายวิเชียรและคณะ (2543 : บพคดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการที่ทำให้กลุ่มประรูปผลผลิตเกษตรภาคเหนือประสบความสำเร็จ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มแม่น้ำบ้านเกยตระกรที่ดำเนินกิจกรรมประรูปผลผลิตเกษตร เป็นผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายและซ้ำซ้อนกันมาก ได้แก่ เต้าเจียว กระเทียมคง มะม่วงคง (แซ่บ) ข้าวแทน (ข้าวตัน) และข้าวกล้อง (ข้าวซ้อม มือ) ซึ่งกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้มีจำนวนมากกว่า 40 กลุ่ม ในเขตภาคเหนือตอนบน เมื่อมีการผลิต ซ้ำซ้อนจึงนำไปสู่ปัญหาอื่น ๆ ตามมา เช่น การแบ่งส่วนแบ่งการตลาดจำหน่ายกันเองระหว่างกลุ่ม ขาดการควบคุมคุณภาพอย่างจริงจัง อันเป็นผลให้ผลิตภัณฑ์ไม่มีคุณภาพ การบรรจุหีบห่อขึ้นไม่เหมาะสม สวยงาม ขาดความดึงดูดความสนใจจากผู้บริโภค การผลิตบางอย่างมีขั้นตอนยุ่งยาก ซับซ้อน ต้องอาศัยเทคนิคและความรู้มากขึ้น บางกลุ่มสามารถที่มีความรู้ความชำนาญจริง ๆ มีน้อย ส่วนใหญ่เป็นเพียงผู้ช่วยที่ยังไม่เข้าใจกระบวนการผลิตอย่างแท้จริง และเพื่อให้กลุ่มแม่น้ำบ้านเกยตระกรปรับเปลี่ยนความคิดและเกิดการเรียนรู้จากกลุ่มอื่น ๆ ในการนำไปประยุกต์ใช้กับกลุ่มของตนเอง อันมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่กลุ่มที่ไม่ประสบความสำเร็จในหลายระดับ

ไฟโรมน์ แก่นสาร (2545 : บพคดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน : ปัญหาและแนวทางแก้ไข พนวจณา ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนที่สำคัญ ได้แก่ ชุมชนขาดข้อมูลด้านการตลาด ทำให้การวางแผนการประกอบการไม่เหมาะสม ทั้งยังมีข้อจำกัด ด้านการจัดจำหน่าย ผลผลิตจำนวนมากจึงตกค้างและบางส่วนจำหน่ายได้ในราคาน้ำมันถ่วง วิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่ขาดความรู้ และประสบการณ์ด้านการบริหารจัดการ ทำให้การ

ประกอบการโดยรวมมีประสิทธิภาพไม่สูงเท่าที่ควร ผลผลิตที่ได้ส่วนใหญ่มีคุณภาพดีกว่ามาตรฐาน จึงต้องขยันราคามา การใช้ทรัพยากรในบางชุมชนบังขาความเหมาะสม และก่อให้เกิดผลเสียต่อสภาพแวดล้อม เพราะขาดหน่วยงานหรือมาตรการที่ดีในการกำกับดูแล อาจทำให้เกิดการขาดแคลนทรัพยากรและความเสื่อมโทางของสภาพแวดล้อมในระยะยาวได้ การเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายขององค์กรชุมชนบังเป็นไปอย่างจำกัด ทำให้การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ รวมทั้งการช่วยเหลือเกื้อกูลกันทำได้ในวงจำกัดตามไปด้วย การสนับสนุนจากองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนยังไม่มีเอกภาพเท่าที่ควร อาจทำให้เกิดความซ้ำซ้อนในบางลักษณะ และสร้างความสับสนให้บางวิสาหกิจชุมชนได้

กรรมการ สุขเกynom และสุชาติ ประสิทธิรัฐสินธุ (2547 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยกระบวนการเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนในการพึ่งตนเอง พบว่า

1. รูปแบบและโครงสร้างของเครือข่าย สามารถแบ่งเครือข่ายทางด้านเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งเป็นเครือข่ายที่สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ เครือข่ายทางด้านการเงิน เครือข่ายทางด้านธุรกิจ และเครือข่ายทางสังคม ซึ่งทั้งสามเครือข่ายถือเป็นเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนทั้งหมด แต่มีระดับมุ่งเน้นรายได้แตกต่างกัน โดยเฉพาะเครือข่ายทางด้านสังคมแม้มีจะไม่ได้มุ่งหวังทางด้านรายได้ แต่ก็มีส่วนสนับสนุนที่เป็นฐานที่นับไปสำคัญกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดรายได้ภายในชุมชน เครือข่ายส่วนใหญ่จะเป็นเครือข่ายที่เกิดจากการจัดตั้งจากเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้ประสานและส่งเสริมเป็นส่วนใหญ่โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาภัยในกลุ่ม หรือชุมชนเป็นหลัก ส่วนปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายต่าง ๆ นั้นในเครือข่ายทุกประเภทมีความคล้ายคลึงกัน คือ ภาคธุรกิจเข้ามาเกี่ยวข้องมากที่สุด ยกเว้น เครือข่ายทางด้านธุรกิจชุมชน จะมีปัจจัยด้านเศรษฐกิจที่มีส่วนผลักดันให้เกิดเครือข่ายและสภาพสังคม วัฒนธรรมເื้อต่อการพัฒนาเครือข่ายประเภทนี้มากเป็นพิเศษ เมื่อเทียบกับเครือข่ายประเภทอื่น

2. บทบาทและระบบของเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนในปัจจุบัน

2.1 ความสามารถของแม่ข่ายหรือแกนนำเครือข่ายทางด้านการเงินมีความสามารถในการบริหารการจัดการที่ดี มีความสามารถในการประสานงาน และสามารถกระจายโอกาสให้ทุกกลุ่มสมาชิกอย่างเท่าเทียมกัน

2.2 บทบาทของเครือข่ายต่อสมาชิกเครือข่าย สมาชิกมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน มีการส่งข้อมูลข่าวสารระหว่างคณะกรรมการเครือข่ายและสมาชิก เครือข่ายช่วยลดศักดิ์ศรีในการบริหารจัดการด้านต่าง ๆ เช่น การอบรมการทำน้ำยาร่วมกัน เป็นต้น

2.3 บทบาทของเครือข่ายต่อชุมชน เครือข่ายช่วยในการแก้ปัญหาความยากจน การส่งเสริมอาชีพที่มีอยู่และสร้างอาชีพใหม่ ๆ ให้กับคนที่ว่างงานหรือทำเป็นอาชีพเสริม และยังมีการกระจายรายได้ให้กับท้องถิ่น จากการแบ่งปันผลกำไรให้กับสมาชิก จัดสวัสดิการให้แก่ชุมชนและลดปัญหาพ่อค้าคนกลางรวมถึงลดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน

3. ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชน คือ การมีแม่ข่าย หรือแกนนำที่มีอิทธิพลสามารถสร้างความนิยมในหมู่สมาชิกได้ ไม่ว่าจะเป็นการทำให้สมาชิกรู้สึกพอใจในผลงานของตน การทำให้สมาชิกรู้สึกว่าการติดต่อผ่านแม่ข่ายหรือแกนนำนั้น สามารถสร้างประโยชน์ให้กับสมาชิก รวมถึงต้องสามารถซักจุ่งให้กับกลุ่มสมาชิกมาร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในเครือข่ายได้

ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 9 (2546 : 99 – 102) ได้ทำการวิจัยเรื่องการวิจัยประเมินผลแบบมีส่วนร่วมด้านวิสาหกิจชุมชน : ศึกษาการดำเนินงานกลุ่มศิลปหัตถกรรมกะลามะพร้าว ตำบลลักษบุรี อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง พนวจปัจจัยที่ส่งผลการเป็นวิสาหกิจชุมชนของกลุ่มคือ เป็นกิจกรรมของชุมชน ร้อยละ 92.68 ดำเนินการโดยใช้ทุนของชุมชนและมีการบริหารจัดการที่เหมาะสม ร้อยละ 87.80 ดำเนินการด้วยหลักสามัคคีธรรม การมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเป็นเอกภาพ ก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่ส่วนรวมและสมาชิก โดยไม่ส่งผลกระทบต่อสาธารณสุข ร้อยละ 65.85 เป็นกระบวนการเรียนรู้ในการดำเนินการ ร้อยละ 68.29 มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาองของชุมชนเป็นอันดับแรก ร้อยละ 92.68 ในด้านปัจจัยนำเข้าที่ส่งผลต่อวิสาหกิจชุมชน พนวจภูมิปัญญาของประชาชนกลุ่ม ร้อยละ 73.17 การก่อเกิดและการจัดตั้งกลุ่มระบบเครือญาติ ร้อยละ 85.37 การขยายกลุ่ม โดยการรับสมาชิกใหม่บ้าน ตำบล และสมาชิกนอกหมู่บ้าน ตำบล ต่างอำเภอ จังหวัดใกล้เคียง ร้อยละ 82.93 ปัจจัยการผลิต ประกอบด้วยสมาชิกกลุ่มนี้คุณภาพ มีทักษะ ฝีมือการผลิต สายงาน ประณีต มีความคงทน มีเงินทุนหมุนเวียน หน่วยงานราชการสนับสนุนให้สมาชิกกลุ่มภูมิปัญญาพัฒนาผลผลิต และสวัสดิการครอบครัว มีทรัพยากรัตถุดิบบางชนิด ในหมู่บ้าน ตำบล และมีวัตถุดิบนอกหมู่บ้าน ตำบล รวมทั้งต่างอำเภอ จังหวัดใกล้เคียง อย่างเพียงพอ มีการบริหารจัดการของกลุ่ม ตามความถนัดของแต่ละคนในการผลิต ร้อยละ 92.68 การดำเนินงานการบริหารของกลุ่มศิลปหัตถกรรมกะลามะพร้าวที่ส่งผลต่อการเป็นวิสาหกิจชุมชน พนวจ มีกระบวนการผลิต ประธานกลุ่มจัดประเภทผลิตภัณฑ์ตามที่สมาชิกถนัด นำไปดำเนินการผลิตที่บ้าน เมื่อผลิตเสร็จนำส่งกลุ่ม ลูกค้ามารับที่กลุ่มนี้การบริหารกลุ่ม ร้อยละ 97.56 การบริหารกลุ่มนี้คณะกรรมการบริหาร คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ ฝ่ายตรวจสอบคัดเลือกผลิตภัณฑ์ ฝ่ายบรรจุภัณฑ์ ฝ่ายการเงิน/บัญชี ฝ่ายติดตามผล/เร่งรัดหนี้ และคณะกรรมการที่ปรึกษา กติกา กลุ่ม กองทุนกลุ่ม การประชุมกลุ่ม และกิจกรรมกลุ่ม ร้อยละ 97.56 มีการจัดการตลาดในระดับจังหวัด รวมทั้งต่างจังหวัดและระดับต่างประเทศมากกว่า 20 ประเทศ ร้อยละ 97.56 กลุ่มนี้แนวคิดพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ การขอเครื่องหมายลิขสิทธิ์การค้า ร้อยละ 95.12 และมีการสนับสนุนเงินทุนจากหน่วยงานของราชการรวมทั้งหน่วยงานองค์กรเอกชนต่างประเทศ ร้อยละ 92.68 ด้านการดำเนินงานด้านผลผลิตของกลุ่มศิลปหัตถกรรมกะลามะพร้าวที่ส่งผลต่อการเป็นวิสาหกิจชุมชน พนวจกลุ่มจัดประเภทผลผลิตตามความต้องการของลูกค้า ดังนี้ วัยเด็ก ประเภทผลิตภัณฑ์ เครื่องประดับ และของที่ระลึก ได้แก่ สร้อยข้อมือ พวงกุญแจ และตุ๊กตา วัยเยาวชน ประเภทผลิตภัณฑ์เครื่องประดับ ได้แก่ ต่างหู ปั้นปักผน กิ๊บติดผน และเข็มขัด และวัสดุใหญ่

ประเภทผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ในครัวเรือนและเครื่องตกแต่ง ได้แก่ ท้าพพี ตะหลิว จวก โถข้าว และชุดกาแฟ ร้อยละ 87.80 สำหรับรายได้ของสมาชิกของกลุ่มศิลปหัตถกรรมกลามะพร้าวพบว่า ประธานกลุ่มขัดสารผลิตภัณฑ์แต่ละประเภทให้สมาชิกตามความต้องการแต่ละคน มีความตั้งใจในการผลิต มีความสามารถและมีการกระจายไปสู่เครือข่ายนอกหมู่บ้าน ดำเนิน และต่างอำเภอ จังหวัดไก่เดื่อย ร้อยละ 92.68 ด้านผลลัพธ์ของกลุ่มที่ส่งผลต่อการเป็นวิสาหกิจ ชุมชน พบว่าสมาชิกมีคุณภาพชีวิตสนองตอบครัวเรือนของสมาชิกที่เป็นสมาชิกกลุ่ม มีรายได้เฉลี่ย ครัวเรือนละ 8,000 บาท/เดือน/ครัวเรือน ในขณะที่รายได้ที่ไม่เป็นสมาชิกส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำกว่า รายได้ที่เป็นสมาชิก ซึ่งมีความแตกต่างกันกับบุคคลที่ไม่เป็นสมาชิกกลุ่ม โดยเฉพาะเกี่ยวกับ คุณภาพชีวิต การร่วมพัฒนาด้านการศึกษาของสมาชิกกลุ่ม ร้อยละ 95.12 ทุนทางสังคมในชุมชน ส่งผลต่อผลผลิตของกลุ่มด้านความรู้ ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติ พสมพسانกับการจัดการสมัยใหม่ ก่อให้เกิดทุนทางสังคมด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเรียนรู้ของ ชุมชน ร้อยละ 85.37 สวัสดิการสังคม ด้านสาธารณูปโภค สร้างรั้วโรงเรียน สร้าง คนตระหง่าน งานบุญประเพณีท้องถิ่น สำหรับสวัสดิการสมาชิกกลุ่มให้กู้ยืมเงินทุนหมุนเวียน เสริมอาชีพ ค่าศึกษานุตร และการรักษาพยาบาล ร้อยละ 68.29 และผลผลิตของกลุ่มได้รับการ คัดเลือกเป็นผลิตภัณฑ์คีเด่นระดับอำเภอ จังหวัด ตามโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ร้อยละ 97.56 ส่วนในด้านปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานของกลุ่ม จากผลการดำเนินงานรวมทั้ง ปัจจัยที่ส่งผลต่อวิสาหกิจชุมชนพบว่ามีปัญหาเกี่ยวกับผู้ผลิตออกพื้นที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ต่ำกว่าของ กลุ่ม มีการแข่งขันผลผลิตเชิงธุรกิจสูง อุปกรณ์เครื่องมือการผลิตด้านทุนสูง วัสดุคุณภาพในพื้นที่ขาด แคลน นอกจากพื้นที่ด้านทุนสูง เงินทุนหมุนเวียนกู้ยืมมีน้อย ขาดเครื่องมือทันสมัยการแปรรูป ผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มไม่มีเครื่องหมายลิขสิทธิ์ ผู้ผลิตออกพื้นที่ลอดเดือนแบบ สมาชิก ขาดความรู้ทักษะประสบการณ์แปรรูปผลิตภัณฑ์ ขาดความรู้ ความเข้าใจการจัดทำบัญชี ใช้ระบบ บัญชีแบบง่าย ๆ พื้นฐานเพื่อให้สมาชิกแต่ละคนตรวจสอบได้และเข้าใจได้ง่าย

เบญจมาศ ช่วยน้ำยี้ และสูกัญญา ใหม่เครือแก้ว (2547 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเชิง ปฏิบัติการ โครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารและเครื่องดื่ม ศึกษาเฉพาะกรณี : ผลิตภัณฑ์ผลไม้แปร รูปปูกลูกจันทน์เทศ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านร่อนนา อ.ร่อนพิบูลย์ จ.นครศรีธรรมราช พบว่า กลุ่ม แม่บ้านร่อนนาเป็นผู้มีความชำนาญในการผลิตเป็นพิเศษ เพราะเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการ ถ่ายทอดมาเป็นเวลาร้าน ที่มีวิจัยได้รับทราบเกี่ยวกับระบบการบริหารจัดการกลุ่ม ระบบการผลิต ทั้งแบบเดิมและแนวโน้ม การพัฒนาทั้งจากสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน และข้อเสนอแนะของผู้ชำนาญการ ด้านส่งเสริมพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์นั้นมีการจัดอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การจัดเวที แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การศึกษาดูงาน รวมทั้งสำรวจความคิดเห็นของผู้บริโภคที่มีต่อผลิตภัณฑ์และ บรรจุภัณฑ์ของผู้ประกอบการ ทำให้รู้ถึงจุดแข็งและจุดอ่อนของผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์และได้ นำมาปรับปรุงแก้ไขให้เป็นที่ต้องการของตลาดมากขึ้น ในที่สุดก็จะสามารถเกิดประโยชน์

ในเชิงรูปธรรมได้อย่างแท้จริง เพาะประชานในชุมชนให้มีปัญญาท่องถิน เพื่อสร้างงาน สร้างรายได้ เป็นการส่งเสริมความคิดคริเริ่มสร้างสรรค์ของวิสาหกิจชุมชนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์โดย สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิน ได้สร้างความสามัคคีและความเข้มแข็งในชุมชน ตลอดจนเป็นแนวทางในการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน สถาบันอุดมศึกษาผ่านกระบวนการทำงานของมหาวิทยาลัยบูรพาการ ทั้งการเรียน การสอน การวิจัย และบริการวิชาการ เชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต

